

JANUARI - FEBRUARI 2019

3

IN DIALOG

TJDSCHRIFT VAN KATHOLIEK ONDERWIJS VLAANDEREN
JAARGANG 3

INHOUD

06

Kwaliteitsvol besturen

Bestuurders van katholieke onderwijsinstellingen zijn grotendeels vrijwilligers en toch dragen ze een grote verantwoordelijkheid. We zoomen in op de bevoegdheden van een bestuur, lichten toe wat kwaliteitsvol besturen is, bieden een overzicht van de ondersteuning van Katholiek Onderwijs Vlaanderen en verwijzen naar nuttige instrumenten en documenten. Ten slotte schetsen we de evolutie en toekomst van Bestuurlijke Optimalisering en Schaalvergroting en van scholengemeenschappen.

22

Zin in leren! Zin in leven! als stimulans bij schoolontwikkeling

De implementatie van het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!* (Zill) daagt alle onderwijsbetrokkenen in het katholiek basisonderwijs uit om opnieuw na te denken over de eigen missie en visie en de realisatie ervan in kwaliteitsvol onderwijs. We gaan na welke kansen de invoering van het nieuwe leerplan voor schoolbestuurders biedt.

18

Engagementsverklaring van het katholiek onderwijs

De 'Opdrachtsverklaring van het katholiek onderwijs in Vlaanderen' is na een kwarteeuw aan herziening toe. We lichten toe welke accenten we in de nieuwe tekst leggen, die we voortaan 'Engagementsverklaring van het katholiek onderwijs' noemen. De raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen keurde de tekst goed op 4 oktober 2018.

EN VERDER

30 **Onderwijs voor alle leerlingen in 2025**

Deze visietekst is de vrucht van overleg tussen vertegenwoordigers uit het gewoon en buitengewoon basis- en secundair onderwijs. De raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen keurde hem goed op 15 maart 2018. De tekst schetst de contouren van inclusief onderwijs.

44 **Een nieuwe generatie leerplannen: hefboom voor kwaliteits- en identiteitsontwikkeling**

Op 1 september 2019 start de modernisering van het secundair onderwijs. Een nieuwe generatie leerplannen voor de algemene vorming en de basisopties zal de eerste graad vormgeven. De nieuwe leerplannen zijn ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool.

04 Voorwoord:
Wat zou jij doen met 42 miljoen?

35 Boekrecensies

36 Pro en Contra:
Volwassenenonderwijs en belendende percelen

38 Drieluik:
Burgerschap op school

50 Geloven vandaag:
Gevers

Beste lezer

Wat zou jij doen met 42 miljoen?

Schoolbesturen beroepen zich op de actieve vrijheid van onderwijs om kwaliteitsvol katholiek onderwijs aan te bieden. Om dat samen en onder de beste omstandigheden te kunnen doen, verenigen ze zich in een ledenvereniging. Als netwerkorganisatie spreekt en handelt Katholiek Onderwijs Vlaanderen namens, voor en door die leden. Als middenveldorganisatie komt zij op voor haar leden.

Het is echter genoegzaam bekend: middenveldorganisaties worden als hinderlijk ervaren door een deel van het politieke spectrum. Dat is niet enkel een bekommernis binnen het beleidsdomein Onderwijs. Ieder beleidsdomein kampt ermee. Soms is er openlijke kritiek, maar vaak wordt er ook indirect gestookt 'tegen de koepels'. Hun bestaan gaat in tegen het primaat van de politiek, en de logica van 'wie betaalt, bepaalt'. Tegelijk doet men voorkomen dat als we 'de koepels zouden afschaffen', die scholen veel beter af zouden zijn. Als we dan ook nog de middelen rechtstreeks aan de scholen zouden geven, zou in één klap ook hun tekort aan middelen opgelost zijn. Maar is dat wel zo? Laten we even de proef op de som nemen.

42 miljoen: dat is wat Katholiek Onderwijs Vlaanderen als netwerkorganisatie jaarlijks kost. Waar komen die vandaan? Vooreerst uit ledenbijdragen van onderwijsinstellingen – goed voor iets meer dan een vierde van de middelen. Voorts zijn er onder meer bijzondere subsidies, projectfinanciering en opbrengsten. Samen maakt dat ongeveer de helft uit van de middelen die Katholiek Onderwijs Vlaanderen besteedt aan belangenbehartiging, vertegenwoordiging en dienstverlening. De andere helft komt rechtstreeks van de overheid en daarmee organiseren we de pedagogische begeleiding en andere gerichte dienstverlening. Zoals gezegd, alles bij elkaar opgeteld, gaat het om zowat 42 miljoen euro.

Als we 'de koepels' nu zouden afschaffen, wat kunnen we dan met die 42 miljoen euro doen? Enkele voorstellen ter inspiratie.

- We stellen daarmee in elke basisschool gedurende één dag per week een administratief medewerker aan (maar we vragen in het toekomstplan basisonderwijs wel minstens een voltijdse medewerker).
- We dringen de besparing op het aanwendingspercentage in het secundair onderwijs terug (van 96,57 procent naar 98,57 procent; dan wel nog 1,5 procent te gaan).
- We bouwen één grote of een paar kleinere nieuwe scholen (er staan voor meer dan 3 miljard euro projecten op de wachtlijst).
- We herfinancieren deels het buitengewoon onderwijs waar door het M-decreet vooral leerlingen met zwaardere zorgvragen gebleven zijn.
- We laten het volwassenenonderwijs opnieuw groeien en geven de internaten de opvoeders die ze echt nodig hebben.
- We geven alle hogescholen 350 euro per student aan werkingsmiddelen bij. Ze vragen wel 2 000 euro extra per student om aan 7 000 euro werkingsmiddelen te komen.

Let wel, voor iedereen zich rijk rekent: we kunnen dat bedrag maar één keer uitgeven en voor dat bedrag kunnen we de gestelde doelen vaak slechts gedeeltelijk realiseren. Maar laten we onze denk-

oefening voortzetten: wat zouden onze besturen en hun scholen dan niet meer hebben, en dus zelf moeten doen of op de vrije markt duurder inkopen?

- Juridische, administratieve en bestuurlijke ondersteuning;
- Conflictbemiddeling, crisiscommunicatie, tussenkomsten bij overheden en administraties;
- Pedagogische begeleiding en het deel van de nascholing dat vandaag deels of volledig gesubsidieerd wordt;
- Professionalisering en ondersteuning van besturen en directies;
- Ondersteuning van prioritaire doelen van de Vlaamse overheid, GOK-beleid, duaal leren, gestandaardiseerde toetsen ...;
- Ondersteuning bij de invoering van onderwijskwaliteitskaders of bij ongunstige inspectieverslagen;
- Goedgekeurde leerplannen (moeten besturen en leraren ze voortaan dan maar zelf maken?);
- Denkkaders, extra materiaal en inspiratie voor het identiteitsbeleid;
- Samenaankoop, ondersteuning bij de wetgeving overheidsopdrachten ...;
- Regionale en Vlaanderenbrede afspraken over planning en programmering;
- Projecten samen met het hoger onderwijs om de katholieke dialoogschool te verankeren in de lerarenopleiding;
- Afstemming tussen de verschillende onderwijsniveaus;
- Belangenbehartiging en vertegenwoordiging bij de overheid en in de samenleving.

Het mag duidelijk zijn: de prijs van dat alles zal het totaal van de ledenbijdragen aan Katholiek Onderwijs Vlaanderen en de gehele kostprijs van onze organisatie vele malen overstijgen.

Geloof hen dus niet, zij die beweren dat je met de afschaffing van 'de koepels' het onderwijs kan herfinancieren. En ga zelf na waar je je voordeel mee doet: met lidgeld te betalen aan een organisatie die door haar schaal en expertise gepaste dienstverlening, vertegenwoordiging en belangenbehartiging kan doen of door diezelfde zaken zelf op te nemen of op de vrije markt in te kopen?

Maar laten we wel wezen: als ledenvereniging en netwerkorganisatie beoogt Katholiek Onderwijs Vlaanderen meer te zijn dan een dienstencentrum. Als vereniging van besturen met hun scholen, centra, internaten, hogescholen en de universiteit die uit dezelfde traditie voortkomen, koesteren we immers ook de familieverwantschap tussen de leden en zoeken we wegen om die rijke katholiek-pedagogische traditie ook vandaag concreet voort te zetten. Ook dat is Katholiek Onderwijs Vlaanderen: een verbindend netwerk van geïnspireerd en inspirerend onderwijs. En wat dat betreft, mogen we ons met zijn allen wel rijk rekenen!

Lieven Boeve
Directeur-generaal
Katholiek Onderwijs Vlaanderen

KWALITEITSVOL BESTUREN

Bestuurders van katholieke onderwijsinstellingen zijn grotendeels vrijwilligers, vrijwilligers met een hart voor kinderen en jongeren en een passie voor onderwijs en vorming. De beroepsbestuurders, bestuurders met een salaris, zijn een kleine minderheid. En toch dragen zowel de bestuurders-vrijwilligers als de beroepsbestuurders dezelfde verantwoordelijkheid. Zij zijn de eindverantwoordelijken voor de scholen, centra en internaten die onder hun bestuur ressorteren. Die verantwoordelijkheid mag niet onderschat worden. Zowel startende als meer ervaren bestuurders stellen zich dan ook terecht de vraag of zij wel 'goed bezig' zijn, of zij wel kwaliteitsvol aan het besturen zijn.

In dit artikel kaderen we in eerste instantie de oorsprong van de bevoegdheden van een bestuur. Verder gaan we dieper in op kwaliteitsvol besturen, brengen we de ondersteuning vanuit Katholiek Onderwijs Vlaanderen voor besturen nog even in beeld en verwijzen we naar instrumenten en documenten die besturen van nut kunnen zijn. We ronden het artikel af met een reflectie over bestuurlijke optimalisering en scholengemeenschappen.

De bevoegdheden van een bestuur

De bevoegdheden van een bestuur van een onderwijsinstelling vertrekken vanuit de actieve vrijheid van onderwijs zoals beschreven in artikel 24 van de Belgische Grondwet. De passieve vrijheid gaat over de vrijheid van ouders om een school te kiezen voor hun kinderen. De actieve vrijheid van onderwijs gaat over de vrijheid om onderwijs te organiseren en omvat het recht van oprichting, het recht van richting en het recht van inrichting.

De kernbevoegdheden van een bestuur van een onderwijsinstelling zijn de bevoegdheden die er onlosmakelijk mee verbonden zijn. Ze zijn geworteld in de drie componenten van de actieve vrijheid van onderwijs. Concreet gaat het om deze bevoegdheden:

- het oprichten van een school, al dan niet met een levensbeschouwelijke inspiratie (vrijheid van oprichting en richting);
- het bepalen van het pedagogisch project van de school (vrijheid van richting);
- het bepalen van het onderwijsaanbod (vrijheid van oprichting en inrichting);
- de aanwerving van personeel dat de capaciteiten bezit om het pedagogisch project van de school waar te maken (vrijheid van inrichting en richting), met andere woorden 'werkgeverschap';
- het onderhouden van de betrekkingen met leerlingen, inclusief inschrijvingsovereenkomst en dergelijke (vrijheid van oprichting en inrichting).

Die bevoegdheden vormen samen de integrale onderwijsbevoegdheid van een bestuur. Een bestuur dat die integrale onderwijsbevoegdheid op zich neemt en wiens scholen of internaten door de overheid erkend zijn, heeft het recht om officiële studiebewijzen, getuigschriften en diploma's af te leveren. Verder heeft het bestuur recht op subsidiëring van de Vlaamse overheid, in hoofdzaak in de vorm van gesubsidieerd personeel, werkingstoelagen en investeringssubsidies.

Wat is kwaliteitsvol besturen?

Kwaliteitsvol besturen is niet in een eenvoudige definitie te vatten. En toch betekent kwaliteitsvol besturen voor iedere organisatie, in welke sector ze ook actief is, in wezen hetzelfde.

Elke organisatie werd ooit opgericht met een bepaald doel en elke organisatie heeft ooit nagedacht over haar missie en haar visie: waar staan wij als organisatie voor? En waar gaan wij als organisatie voor? Bovendien hanteert elke organisatie bewust of onbewust een aantal kernwaarden die haar ethisch kompas vormen. Die drie elementen - missie, visie en kernwaarden - zijn als het ware de kern van de organisatie. Ze geven er richting aan en fungeren als toetssteen voor elke beslissing en elke stap. De strategie van een organisatie stoelt enerzijds op die kern, de 'identiteit' van de organisatie en anderzijds op de doelstellingen en ambities van de organisatie. De strategie beschrijft tot slot de wijze waarop het organisatiedoel nagestreefd wordt, rekening houdend met die fundamentele organisatiekern.

Als je als team bestuurders mee kan waarmaken dat je organisatie haar doelen nastreeft en realiseert trouw aan haar missie, visie en kernwaarden en als je er als bestuur in slaagt om dat te doen met de financiële, materiële en menselijke middelen waarover je beschikt, dan ben je kwaliteitsvol aan het besturen.

Bij elke beslissing zul je dan teruggrijpen naar dat fundamentele gegeven: helpt deze beslissing om de doelen te realiseren trouw aan onze missie, visie en kernwaarden? Zo zul je als kwaliteitsbewust bestuur maar voor een **organisatiestructuur** kiezen waarvan je weet dat die zal bijdragen tot de realisatie van de kwalitatieve en kwantitatieve doelstellingen van de organisatie: ondersteunt die structuur onze strategie? Worden onze middelen op die manier op de meest efficiënte manier ingezet? Houden wij als bestuur zicht op het geheel? Je zult er als bestuur ook over waken dat je **organisatiecultuur** een weerspiegeling is van het gedrag ingegeven vanuit je kernwaarden. Gedrag dat niet bijdraagt aan ►

de doelen van de organisatie en niet overeenstemt met de kernwaarden van de organisatie, wordt duidelijk begrensd. Als kwaliteitsbewust bestuur hecht je ook belang aan een manier van besluitvorming die een vlotte werking faciliteert en voldoende checks and balances garandeert. Checks and balances moeten, kort samengevat, machtsmisbruik voorkomen. In de structuur van de organisatie staan ze voor de aanwezigheid van controlemechanismen (checks) enerzijds en een evenwicht (balances) in de beslissings- en opvolgingsverhoudingen anderzijds. Besturen vertalen het geheel in een **code van goed bestuur**.

Het hoeft waarschijnlijk geen verder betoog dat kwaliteitsvol besturen begint bij een duidelijke missie, visie en kernwaarden. Een missie, visie en kernwaarden die niet alleen op papier bestaan, maar gedragen zijn, echt 'leven'. Besturen van katholieke onderwijsinstellingen laten zich daarbij inspireren door de figuur van de katholieke dialogeschool.

Besturen die ondersteuning wensen bij het (her)formuleren van hun missie, visie en kernwaarden, kunnen daarvoor trouwens terecht bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Ook op het vlak van organisatiestructuur en -cultuur kunnen ze begeleiding krijgen. Telkens blijft echter de 'oervraag' die besturen zich moeten stellen: draagt dit bij aan de realisatie van onze doelen en blijven we hiermee trouw aan onze missie, visie en kernwaarden?

De 'oervraag' die besturen zich moeten stellen is: draagt dit bij aan de realisatie van onze doelen en blijven we hiermee trouw aan onze missie, visie en kernwaarden?

Voor de code van goed bestuur kunnen besturen zich laten inspireren door het charter van goed bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Dat charter bestaat uit vijftien principes van goed bestuur gebundeld in vier dimensies: identiteit,

impact, integriteit en inspraak. In november 2016 verscheen in dit tijdschrift een verduidelijkend artikel over het charter van goed bestuur dat nu nog altijd raadpleegbaar is via de website.

In een onderwijscontext spreken we van kwaliteitsontwikkeling. We hebben immers een benadering nodig die aansluit bij een visie op vorming en organisatieontwikkeling in onderwijs. Want onderwijs verstrekken, mensen vormen – rekening houdend met de vele maatschappelijke uitdagingen – is een complexe taak.

Een onderwijsinstelling zo organiseren dat je op een goede manier met die complexe realiteit aan de slag kunt gaan en het beste uit leerlingen halen, vraagt een genuanceerde benadering. Daarbij is kwaliteit geen verantwoordelijkheid van een beperkte groep, maar een zaak van iedereen. Uit wetenschappelijk onderzoek weten we dat onderwijsinstellingen maar kunnen ontwikkelen als de mensen die er werken zich ontwikkelen.

Een waarderende kwaliteitscultuur vertrekt vanuit en werkt met de krachten die al in de organisatie aanwezig zijn. Die benadering werkt enthousiasmerend en geeft energie als noodzakelijke brandstof voor een permanente kwaliteitsontwikkeling. Dat staat in tegenstelling tot een kwaliteitsaanpak die sterk focust op de tekorten en zwakke punten, een benadering die vooral veel energie wegneemt. Vóór we van een echte kwaliteitscultuur kunnen spreken, is er duidelijk heel wat nodig.

Katholiek Onderwijs Vlaanderen ondersteunt kwaliteitsontwikkeling als groei naar kwaliteitscultuur. Het is een proces dat voldoet aan een aantal kenmerken ter ondersteuning van kwaliteitsvol werken in scholen vanuit een grote zorg voor elke lerende.

Kwaliteit is geen zaak van één persoon, maar een reflectieve dialoog is onontbeerlijk. In eerste instantie gaat het om een dialoog die zich ontwikkelt binnen de onderwijsinstelling, aangezien ze zelf verantwoordelijk is voor de kwaliteit van haar onderwijs en zelf de wijze kiest waarop ze die kwaliteit onderzoekt en bewaakt. Dat uitgangspunt is in 2009 decretaal vastgelegd in het *Decreet betreffende de kwaliteit van onderwijs*.

Welke systematiek je verder ook gebruikt, er dient altijd een aantal fundamentele vragen beantwoord te worden:

Ondersteuning vanuit Katholiek Onderwijs Vlaanderen

Wanneer je als bestuur voor katholiek onderwijs kiest, sta je er niet alleen voor. Je maakt immers deel uit van de netwerk- en ledenorganisatie Katholiek Onderwijs Vlaanderen. We zijn een ledenvereniging voor en door onze leden.

De netwerkorganisatie en ledenvereniging Katholiek Onderwijs Vlaanderen zorgt voor de levensbeschouwelijke, pedagogische, bestuurlijk-beheersmatige en planologische visieontwikkeling en ondersteuning van het Nederlandstalig katholiek onderwijs in Vlaanderen en Brussel. Ze behartigt de belangen van de leden en vertegenwoordigt hen bij de overheid, in de Kerk en in de samenleving. Via kwaliteitsvolle en inspirerende dienstverlening aan de leden bouwt ze verder aan de rijke katholiek-pedagogische traditie in Vlaanderen en Brussel.

De ondersteuning van de concrete werking van een bestuur neemt vele vormen aan:

- Je kunt te allen tijde een beroep doen op de medewerkers van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Wie je ook contacteert, jouw vraag wordt steeds ter harte genomen. Je vraag wordt geanalyseerd door medewerkers met verschillende expertise en je krijgt steeds een gemotiveerd, juridisch onderbouwd, gede-

gen antwoord.

- Je bent ook steeds welkom bij onze regionale diensten of in onze kantoren in Brussel.
- Medewerkers komen ook naar je toe voor specifieke ondersteuning ter plaatse.
- De bestuurders worden regionaal regelmatig samengebracht om actuele onderwerpen te bespreken en om informatie uit te wisselen.
- Heel wat materiaal is thematisch geordend terug te vinden op de website van Katholiek Onderwijs Vlaanderen.
- Vormingen voor besturen, leidinggevenden en andere personeelsleden worden aangeboden. Dat kan op vraag ook ter plaatse.

Gids voor BESTUREN

Of je nu kandidaat-, startende bestuurder of meer ervaren bestuurder bent, in de *Gids voor BESTUREN* vind je op een beknopte en gebundelde wijze de informatie terug die je nodig hebt bij het uitvoeren van je bestuurstaken. Deze gids wil een leidraad zijn bij je werk en het engagement dat je, samen met je collega-bestuurders, op je genomen hebt.

'BESTUREN' is in de titel enerzijds te lezen als een werkwoord. De gids gaat over 'hoe besturen?', 'van waaruit besturen?', 'wat komt er allemaal bij kijken?' en 'hoe kun je dat kwaliteitsvol realiseren vanuit het concept van de katholieke dialoogschool?'

Anderzijds is 'BESTUREN' in de titel ook te interpreteren als zelfstandig naamwoord. De gids richt zich tot de besturen en hun leden in hun gezamenlijk engagement om genereus ambitieus onderwijs aan te bieden vanuit een eigentijds-tegendraadse visie met een groot hart voor onderwijs.

De *Gids voor BESTUREN* gaat in op verschillende aspecten van kwaliteitsvol besturen. Vertrekken- de vanuit de missie, visie en kernwaarden, waarin het bestuur zijn keuze voor katholiek onderwijs kleurt en expliciteert, zet het bestuur het beleid uit, kiest het organisatievormen en neemt het de nodige verantwoordelijkheden op.

Er wordt in deze leidraad ingegaan op de verschillende beleidsdomeinen waarop een bestuur actief is: identiteit en pastoraal, pedagogisch en didactisch beleid, personeelsbeleid, schoolorganisatie ►

en –administratie, financieel en materieel beleid, welzijnsbeleid, inspraakbeleid, communicatiebeleid. Die beleidsdomeinen zijn evenwel niet strikt gescheiden, gezien de vele onderlinge raakpunten.

De *Gids voor BESTUREN* is een naslagwerk met verwijzingen naar uitgebreidere informatie op de website van Katholiek Onderwijs Vlaanderen en andere documenten en bronnen.

www.sterkschoolbestuur.be, een tool voor schoolbesturen om over de eigen werking te reflecteren

Kwaliteitsvol besturen betekent regelmatig stilstaan bij het eigen beleid en nagaan of het beleidsvoerend vermogen voldoende krachtig is. Om schoolbesturen daarbij te ondersteunen, biedt de Koning Boudewijnstichting via het initiatief 'Sterk schoolbestuur, krachtig beleid' (www.sterkschoolbestuur.be) een gratis zelfevaluatie-instrument aan om de eigen werking in kaart te brengen en te reflecteren over wat goed gaat en wat misschien anders kan.

Schoolbesturen kunnen met dat instrument op verschillende manieren aan de slag. De basismodule, enkel toegankelijk voor bestuursleden, peilt via een wetenschappelijk onderbouwde vragenlijst naar acht dragers van beleidsvoerend vermogen. Onder meer zaken als doeltreffende communicatie, gedeeld leiderschap en innovatief vermogen komen erin aan bod. Daarnaast kan een schoolbestuur die basismodule uitbreiden met drie optionele modules.

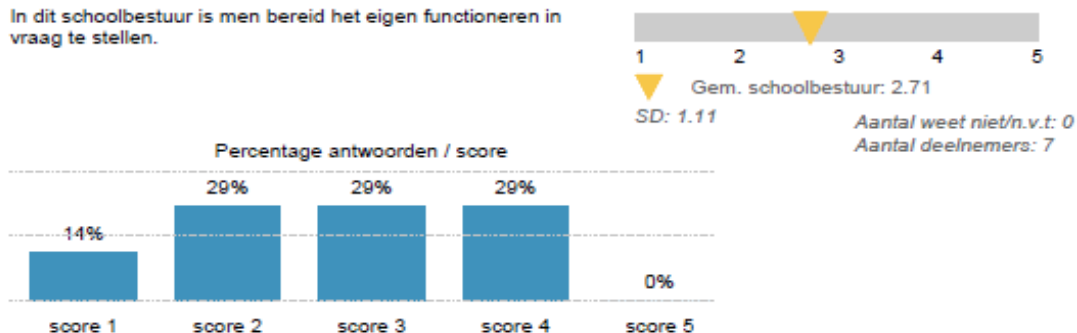

Dragers van beleidsvoerend vermogen. Doeltreffend schoolbeleid. Praktijkboek beleidsvoerend vermogen in scholen (p.25) door J. Vanhoof en P. Van Petegem, 2017, Leuven: Acco. Copyright 2015, Uitgeverij Acco

Een eerste optionele module peilt naar de relatie tussen het schoolbestuur en de schoolleiders (bijvoorbeeld leden van de directie en het middenkader). Een tweede optionele module brengt de relatie tussen het schoolbestuur en de coördinerend directeurs of directeurs-coördinatoren in kaart. In beide modules staan opnieuw de acht dragers van beleidsvoerend vermogen centraal. Een derde optionele module peilt tot slot naar een aantal beleidsthema's, zoals financieel beleid, preventie- en welzijnsbeleid, personeelsbeleid ... Aan de optionele modules kunnen, naast bestuursleden, ook schoolleiders en coördinerend directeurs/directeurs-coördinatoren deelnemen.

De resultaten van die zelfevaluatie-oefening worden gepresenteerd in een uitgebreid geanonimiseerd rapport op maat. Het rapport visualiseert de resultaten aan de hand van grafieken met details over bijvoorbeeld de gemiddelde scores, de mate waarin de deelnemers gelijkaardige of uiteenlopende antwoorden gaven en het aantal keer dat elk antwoord gegeven werd.

7. In dit schoolbestuur is men bereid het eigen functioneren in vraag te stellen.

Voorbeeld van een grafiek uit het rapport waarbij score 1 staat voor "helemaal oneens" en score 5 voor "helemaal eens"

Voor de vaste module over het eigen beleidsvoerende vermogen toont het rapport ook een anonieme vergelijking met de globale resultaten van andere schoolbesturen uit hetzelfde onderwijsnet aan de hand van een spinnenwebdiagram.

Het rapport is geen eindpunt. Integendeel, het vormt het vertrekpunt voor een interne dialoog, waarin schoolbesturen zelf de resultaten interpreteren en beoordelen om zo te identificeren wat goed gaat en waar het functioneren ver-

beterd kan worden. Om die interpretatie en de daaruit volgende acties te ondersteunen, bevat het rapport ook een heleboel tips en handvatten.

Het zelfevaluatie-instrument werd ontwikkeld in samenwerking met EduBRON, een onderzoeksgroep verbonden aan het departement Opleidings- en Onderwijswetenschappen van de Universiteit Antwerpen.

Profiel van een bestuurder

Profiel bestuurder

De bestuurder heeft een hart voor kinderen en jongeren en een passie voor onderwijs en vorming. De bestuurder wil actief meewerken vanuit het project van de katholieke dialoogschool aan de realisatie van het katholiek onderwijs in Vlaanderen.

Verwachtingen:

- De bestuurder werkt collegiaal, constructief, proactief, doelgericht en integer samen met de collega-bestuurders met het oog op de gemeenschappelijke doelen van het bestuur op de middellange en lange termijn.
- De bestuurder is communicatief, staat open voor overleg en is vlot bereikbaar bij vragen of problemen.
- De bestuurder is loyaal, sociaal, respectvol, rechtvaardig en discreet en straalt mede daardoor vertrouwen uit.
- In zijn persoonlijk en maatschappelijk leven leeft de bestuurder de kernwaarden voor die het bestuur bij zijn personeelsleden, leerlingen, ouders en andere stakeholders wil overbrengen.

• De bestuurder is bereid om de nodige tijd te investeren in vergaderingen en andere activiteiten die nodig zijn om zijn bestuursopdracht op professionele wijze in te vullen.

• De bestuurder behartigt het doel van de vereniging zoals omschreven in de statuten, in het project van de katholieke dialoogschool en in de opvoedingsprojecten van de scholen die onder het bestuur ressorteren.

• De bestuurder is deskundig in één of meer van de acht beleidsdomeinen of is bereid zich hierin verder te bekwalimen.

• De bestuurder is zich bewust van zijn medeverantwoordelijkheid voor het katholiek onderwijs in de regio en pleit in dit kader voor een intensieve en constructieve samenwerking met andere schoolbesturen van het katholiek onderwijs.

Werking 2018-2019

- Onthaal kandidaat- en startende bestuurders
- Inleiding beleidsdomeinen
- Permanente vormingen

Bestuurder bij Katholiek Onderwijs in Vlaanderen

Werking 2018 - 2019

Besturen die nieuwe bestuurders wensen aan te trekken, kunnen gebruikmaken van de weravingsfolder die Katholiek Onderwijs Vlaanderen recent ontwikkeld heeft. Een goede taakverdeling, uitgesproken en ingeloste verwachtingen, een fijne ondersteuning en collegialiteit en een goed samengesteld team bestuurders ondersteunen mee kwaliteitsvol besturen.

Bestuurlijke optimalisering en schaalvergroting (BOS) en de scholengemeenschappen

BOS is en blijft een speerpunt van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. De visietekst BOS van 8 januari 2015 gaf het startschot voor de grootschalige BOS-operatie binnen Katholiek Onderwijs Vlaan- ▶

deren, waarbij niet de schaalvergroting, maar wel de bestuurlijke optimalisering als hoofddoel vooropgesteld werd. Minder, maar sterkere schoolbesturen. Katholiek Onderwijs Vlaanderen is er immers van overtuigd dat bestuurlijke optimalisering nodig is om de vele uitdagingen waarvoor ons onderwijslandschap staat, kwaliteitsvol en efficiënt aan te pakken.

Even ter herinnering een samenvatting van de zeven principes van bestuurlijke samenwerking goedgekeurd door de raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen:

1. We gaan voor schaalvergroting en geen schoolvergroting - solidariteit van schaalvergrotere schoolbesturen met minder fortuinlijke scholen.
2. De figuur van de katholieke dialoogschool in de missie van het schoolbestuur en in de opvoedingsprojecten van de onderliggende scholen.
3. Alle scholen van het samenwerkingsverband behoren tot hetzelfde schoolbestuur - binnen de eenheid van bestuur de verscheidenheid van scholen.
4. Evenwicht tussen schaalgrootte en nabijheid, tussen vrijwillige en betaalde bestuurders.
5. Vanuit een collectieve verantwoordelijkheid voor katholiek onderwijs van hoge kwaliteit en om voor elke leerling een passend aanbod te kunnen doen, creëert het schoolbestuur binnen de regio een onderwijsaanbod over de volle breedte van het curriculum, zodat iedere leerling op tijd op de juiste plaats terechtkomt.
6. Binnen het kader van een schoolopdracht dragen de schoolbesturen zorg voor de schoolloopbanen van hun personeelsleden.
7. Binnen een kader van regionale inbedding en over de onderwijsniveaus heen versterkt het schoolbestuur het eigen beleidsvoerende vermogen en garandeert het een gelijke bestuurlijk-beheersmatige ondersteuning van het gehele onderwijs.

Parallel daaraan was er het regeerakkoord 2014-2019 waarin de Vlaamse regering ook de kaart van de bestuurlijke optimalisering trok. De regering concretiseerde haar ambitie door op 27 mei 2016 de 'Conceptnota bestuurlijke optimalisatie'

goed te keuren. In die conceptnota werden de figuren van een 'Schoolbestuur met bijzondere kenmerken' (SBK) en een 'Vereniging van schoolbesturen' (VVS) geïntroduceerd. Het SBK ging in de richting van wat Katholiek Onderwijs Vlaanderen als 'ideaalbeeld' van geoptimaliseerd bestuur in zijn visietekst BOS van januari 2015 vooropgesteld had. De politiek leek dus de ambitie van Katholiek Onderwijs Vlaanderen te volgen en te ondersteunen.

Over heel Vlaanderen zijn momenteel maar liefst 168 BOS-processen lopende, waarbij de samenwerkingsmogelijkheden in de vorm van een fusie of een andere vorm worden onderzocht, besproken en uitgewerkt.

En na de conceptnota werd het politiek stil ... Achter de schermen werd er wel intensief onderhandeld, werden er voorstellen uitgewerkt en bijgeschaafd, werden er simulaties van incentivering gemaakt en bijgestuurd, werden er hoorzittingen georganiseerd ... Naarmate de tijd echter vorderde, voelden we meer en meer aan dat bepaalde politieke partijen de evolutie naar sterkere schoolbesturen niet genegen waren. Zij zagen en zien in de operatie een soort van machtsgreep van de 'koepels'. Zij beweren dat het Katholiek Onderwijs Vlaanderen vooral te doen is om meer greep te hebben op de scholen door ze onder te brengen in enkele centrale besturen, waardoor de scholen zelf een stuk 'minder machtig' worden. Dat is uiteraard niet onze bedoeling. Het mag ook duidelijk zijn dat we met een beperkter aantal grotere bestuurskrachtige besturen net niet kiezen voor de eenvoudigste oplossing voor onze netwerkorganisatie.

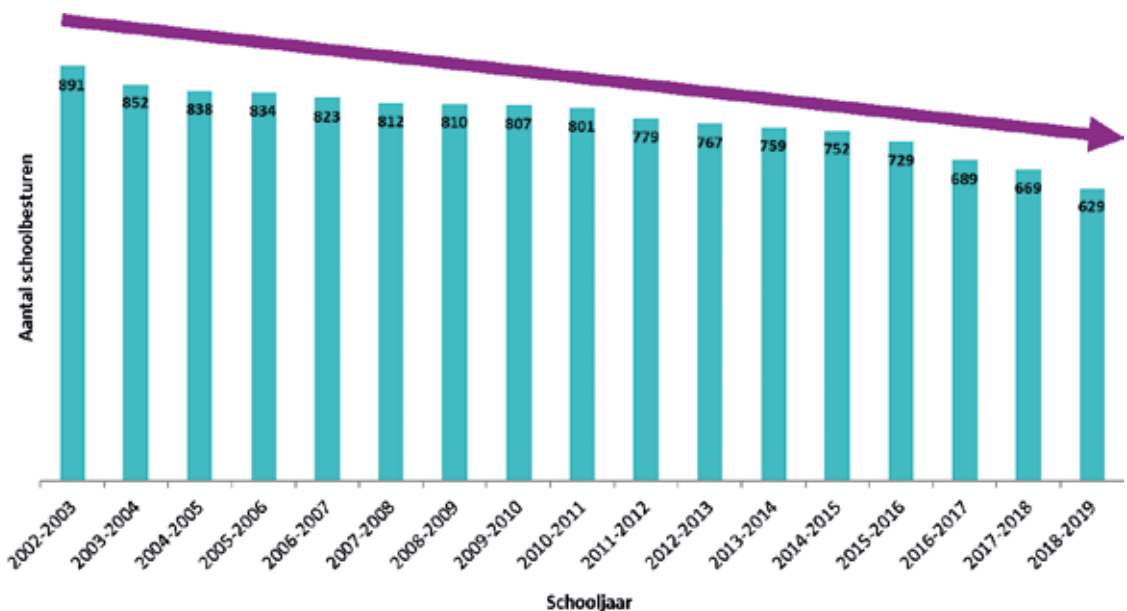
We stellen ondertussen wel vast dat scholen en hun besturen in een steeds complexere omge-

ving moeten werken. Voortdurend komen er nieuwe uitdagingen op hen af en worden er nieuwe zaken van hen verwacht. Niet alleen het maatschappelijk en wettelijk kader waarbinnen ze moeten functioneren, wordt alsmaar gecompliceerder, maar ook de uitdagingen die leerlingen en hun ouders meebrengen, worden steeds groter. Om in die omstandigheden voor ieder kind zo goed mogelijk onderwijs en de gepaste zorg te kunnen blijven aanbieden, moet je als school stevig in je schoenen staan. Je hebt competente schoolleiders nodig die het beste in hun leerlingen en hun personeel naar boven kunnen halen. En je hebt deskundige en goed georganiseerde besturen nodig die hun schoolleiders in die opdracht kunnen ondersteunen, want met bestuurlijke optimalisering en schaalvergroting willen we uiteindelijk de kwaliteit van het primaire proces borgen én verbeteren. Het is er ons dus zeker niet om te doen om de 'individuele scho-

len minder machtig te maken'. We willen hen net versterken en ondersteunen in hun 'nabij zijn' bij de leerlingen. De diversiteit in het aanbod van scholen met ieder hun eigen cultuur is juist één van de sterktes van ons katholiek onderwijs. Daarom wordt ook aangestuurd op een bestuurlijke schaalvergroting en geen schoolvergroting.

Waar staan we nu?

Ondanks de politieke stilte hebben heel veel besturen verdere stappen gezet naar bestuurlijke optimalisering. Dat blijkt uit de BOS-monitor, ontwikkeld door Katholiek Onderwijs Vlaanderen, waarmee tweemaal per jaar (juni en december) de voortgang van de BOS-gesprekken in de vijf regio's in kaart wordt gebracht. Zo stellen we vast dat we van 752 besturen (het gaat om besturen waarvan minstens één instelling onder het leerplichtonderwijs ressorteert) in 2015 zijn geëvolueerd naar 629 bij het begin van het schooljaar 2018-2019.

Bovenstaand staafdiagram geeft de evolutie weer van het aantal besturen sinds het schooljaar 2002-2003. We zien het aantal schoolbesturen sinds 2002 jaar na jaar dalen. Toch stellen we vast dat sinds januari 2015 – het moment waarop het startschot voor de grootschalige BOS-operatie binnen Katholiek Onderwijs Vlaanderen werd gegeven en sinds wanneer er zowel Vlaanderen-

breed als in de regio's heel erg wordt ingezet op de ondersteuning van BOS-processen – de daling van het aantal schoolbesturen significanter is (een daling van 16% sinds 2015).

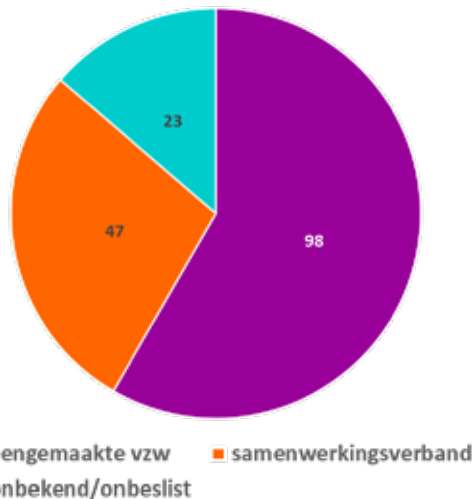
Naast het zuiver kwantitatieve luik wordt ook de voortgang van ieder afzonderlijk BOS-proces gemonitord. Zo weten we hoeveel processen er lo- ▶

pende zijn, hoe ver de gesprekken gevorderd zijn, hoeveel besturen er bij die processen betrokken zijn en of de betrokken gesprekspartners de intentie hebben met een ééngemaakte vzw te landen of voor een samenwerkingsverband van verschillende schoolbesturen kiezen. Ook de schaalgrootte van de eventuele toekomstige schoolbesturen of samenwerkingsverbanden en de betrokken onderwijsniveaus worden in kaart gebracht. De monitor levert Katholiek Onderwijs Vlaanderen heel wat nuttige informatie op, niet alleen met het oog op gerichte ondersteuning van BOS-processen, maar de informatie over de situatie op het terrein vormde/vormt naast de zeven principes een belangrijke toetssteen bij de gesprekken met de overheid.

De monitor levert heel wat nuttige informatie op, niet alleen met het oog op gerichte ondersteuning van BOS-processen, maar de informatie over de situatie op het terrein vormde/vormt naast de zeven principes een belangrijke toetssteen bij de gesprekken met de overheid.

We belichten enkele van de resultaten van de BOS-monitor, meetpunt juni 2018. Van de 629 besturen zitten er op dit moment 519 mee aan tafel bij één of ander BOS-gesprek. Over heel Vlaanderen zijn momenteel maar liefst 168 BOS-gesprekken lopende, waarbij de samenwerkingsmogelijkheden in de vorm van een fusie of een andere vorm worden onderzocht, besproken en uitgewerkt. Onderstaand taartdiagram leert ons dat bij de grote meerderheid (58%) een ééngemaakte vzw het uiteindelijke streefdoel is, bij 47 (28%) gesprekken heeft men de intentie om via een samenwerkingsverband de krachten te bundelen en bij de overige 23 is het proces nog niet in die fase dat over de samenwerkingsvorm al een knoop werd doorgehakt. De 110 besturen

die momenteel niet mee aan een gesprekstafel zitten, zijn divers. Het gaat in een groot deel van de gevallen om besturen die voor het startschot van de BOS-operatie (en de start van de monitoring) al schaalvergroot en geoptimaliseerd waren, intersectorale besturen (buitengewoon onderwijs – welzijn), congregationele besturen ...

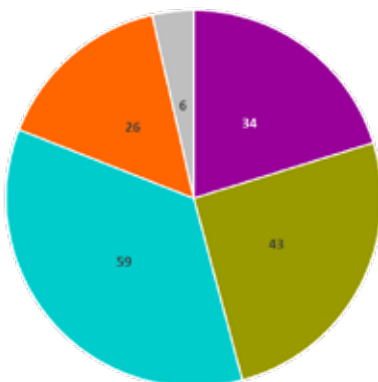

Een volgende figuur leert ons hoe ver de verschillende processen gevorderd zijn. Bij 61 van de 168 lopende processen (37%) zit men in de fase van de verkennende gesprekken. Tijdens die fase leren de besturen elkaar en elkaars scholen, internaten en centra kennen. Door een eerste informatie-uitwisseling toetsen zij af in welke mate een fusie of andere samenwerkingsvorm voor hen een meerwaarde zou kunnen betekenen. Indien het antwoord positief is, eindigt de fase in de ondertekening van een intentieverklaring. Vervolgens wordt er meer concrete informatie uitgewisseld over de verschillende beleidsdomeinen en worden er eventueel al concrete afspraken gemaakt. 45 van de 168 processen (27%) bevinden zich momenteel in die fase. Tot slot bevinden zich 62 processen (37%) in een eindfase. Dan wordt de nieuwe vzw of het samenwerkingsverband 'startklaar' gemaakt. Bij 27 van die processen werd de fusie in de loop van 2018 definitief. Bij een volgend meetpunt zal de dalende trend van het aantal schoolbesturen zich dus zo goed als zeker voortzetten. De overige 35 processen die zich in deze eindfase bevinden, hebben hun fusiedatum of startdatum concreet vastgelegd in de loop van 2019 of 2020.

■ Verkenkende gesprekken ■ Eindfase
■ Intentieverklaring en concrete gesprekken

Wanneer we de schaalgrootte met betrekking tot het leerlingenaantal onder de loep nemen, dan stellen we vast dat in 80% van de BOS-processen het leerlingenaantal hoger dan 2000 leerlingen ligt (het leerlingenaantal dat ook in de conceptnota bestuurlijke optimalisatie als norm werd gehanteerd); in de overige 34 processen ligt het leerlingenaantal lager dan 2000. Het betreft hier ongewogen leerlingen. In enkele gevallen wordt het huidige proces als een startfase beschouwd en zal er later op ruimere schaal voort worden gewerkt. Hoewel het aantal BOS-processen waarbij meer dan 10 000 leerlingen betrokken zijn, slechts een kleine 4% van het totaal aantal lopende processen vertegenwoordigt, zijn die zes processen samen goed voor ruim 82 000 leerlingen of meer dan 10% van het totaal aantal leerlingen in het katholiek leerplichtonderwijs (inclusief kleuteronderwijs).

■ < 2000 ln ■ > 2000 < 3000 ln ■ > 3000 < 6000 ln
■ > 6000 < 10000 ln ■ > 10000 ln

We kunnen besluiten dat, ondanks de jarenlange onduidelijkheid over de decretale uitrol van de conceptnota bestuurlijke optimalisatie, besturen niet stilzitten en de meerwaarde, noodzaak en het nut inzien van meer bestuurlijke samenwerking en de bundeling van krachten en expertise.

We hadden er goede hoop op dat de Vlaamse regering kort voor het zomerreces 2018 een volgende stap zou zetten om de ambitie van bestuurskrachtigere besturen te vertalen in reglementaire teksten om besturen in staat te stellen hun bestuurskracht optimaal in te zetten. Ondertussen weten we met zekerheid dat er geen BOS-decreet komt. We stellen vast dat we ook na september 2020 een landschap zullen kennen met schoolbesturen én scholengemeenschappen.

In tweede orde hadden wij gehoopt dat de figuur van de scholengemeenschap aangepast zou kunnen worden. We hebben bij de overheid met aandrang gepleit om een aantal aanpassingen aan te brengen aan de huidige regelgeving met betrekking tot scholengemeenschappen. Die aanpassingen zouden onze besturen meer beleidsruimte kunnen geven. We pleitten onder meer voor de mogelijkheid om

- niveau-overschrijdende scholengemeenschappen op te starten;
- personeel dat aangesteld wordt vanuit de stimulipunten basisonderwijs of de forfaitaire puntenenveloppe secundair onderwijs vast te benoemen;
- soepel om te springen met de contingentering, zodat we zelf de meest optimale verdeling van scholengemeenschappen kunnen organiseren;
- de samenstelling van de scholengemeenschap in de loop van de contracttermijn te wijzigen op voorwaarde dat alle betrokken besturen akkoord gaan;
- soepeler om te springen met de huidige voorwaarden voor multisectoraal onderwijsaanbod voor het secundair onderwijs binnen een niveau-overschrijdende of niveaugebonden scholengemeenschap;
- in Brussel meer dan één scholengemeenschap met secundair onderwijs op te starten. ►

Eind oktober 2018 hebben we moeten vaststellen dat geen van de voorgestelde aanpassingen in de ontwerp teksten van OD XXIX terug te vinden is. Vertegenwoordigers van Katholiek Onderwijs Vlaanderen hebben intensief overleg en onderhandeld in aanloop naar het BOS-decreet, dat er niet gekomen is, én in de aanloop naar OD XXIX, maar het is ons niet gelukt om de negatieve politieke sfeer rond BOS te doorbreken. We betreuren dat.

Waar gaan we nu voor?

Het uitblijven van het BOS-decreet en van de aanpassingen aan de regelgeving met betrekking tot de scholengemeenschappen in OD XXIX heeft geen invloed op onze gezamenlijke BOS-ambitie. Katholiek Onderwijs Vlaanderen blijft de kaart trekken van bestuurlijke optimalisering. De uitdagingen voor onze besturen worden met de dag groter. Sommige besturen krijgen het allemaal niet meer gebolwerkt. We mogen ook niet vergeten dat het de besturen zijn die de eindverantwoordelijkheid dragen voor de scholen en internaten die zij organiseren.

Ook na 2020 zullen we dus een landschap behouden met schoolbesturen en scholengemeenschappen. Op reglementair vlak zullen die hoogstwaarschijnlijk in niets verschillen van de huidige scholengemeenschappen. De huidige periode van zes schooljaren van de scholengemeenschappen eindigt zoals voorzien op 31 augustus 2020. Op 1 september 2020 start een nieuwe periode van zes schooljaren. Hoewel aan de voorwaarden, bevoegdheden, contingenten ... van de huidige figuur van de scholengemeenschappen niets gewijzigd zal worden, kan met de start van de nieuwe zesjarige periode de samenstelling van de scholengemeenschappen wel worden herbekeken.

Het komt er nu op aan te onderzoeken hoe de figuur van de scholengemeenschappen zo optimaal mogelijk gebruikt kan worden, zodat besturen die de inspanningen om te optimaliseren geleverd hebben, toch ondersteund worden in de uitbouw van hun organisatie. Samen met jullie willen we nadenken over hoe we de

aanwezige mogelijkheden kunnen inzetten, zowel voor grotere besturen die op zichzelf één of meer scholengemeenschappen zouden kunnen vormen als voor verschillende besturen die met hun scholen samen in één scholengemeenschap willen stappen.

De uiteindelijke verdeling van de scholengemeenschappen zal uiteraard wel gemonitord en onderling afgestemd worden binnen Katholiek Onderwijs Vlaanderen met het oog op een redelijke verdeling van het contingent. Door de figuur van de scholengemeenschap op maat te benutten, denken we extra beleidsruimte en omkadering te kunnen genereren voor onze besturen. Hoofdzakelijk in het basisonderwijs zullen er mogelijkheden zijn om de samenstelling van de scholengemeenschappen te wijzigen. Het is dan aan de betrokken besturen om af te wegen welke samenstelling hun de meeste ondersteuning oplevert. Niet alleen het aantal stimulipunten moet dan bekeken worden, maar ook de mogelijkheden die scholengemeenschappen genereren door bijvoorbeeld het samenleggen van uren en punten en het creëren van een extra directie-ambt. In het secundair onderwijs zal er veel minder bewegingsruimte zijn wegens de beperkte contingentering enerzijds en de voorwaarden op het vlak van multisectoraal onderwijsaanbod anderzijds. Ook daar zullen besturen moeten afwegen hoe ze de voordelen die bij de scholengemeenschappen horen, het best benutten.

Waar meer dan één scholengemeenschap in eenzelfde onderwijsregio actief zal zijn, zullen schoolbesturen trouwens moeten afstemmen en bindende afspraken moeten maken over het onderwijsaanbod, en dat niet alleen binnen het kader van de scholengemeenschap, maar ook ruimer in regionale nog te ontwikkelen overlegplatformen. ◀◀

Marleen Decuyper

marleen.decuyper@katholiekonderwijs.vlaanderen

Isabelle Dobbelaere

isabelle.dobbelaere@katholiekonderwijs.vlaanderen

Chris Van der Vorst

chris.vandervorst@katholiekonderwijs.vlaanderen
Stafmedewerkers Dienst Bestuur & organisatie

ENGAGEMENTSVERKLARING VAN HET KATHOLIEK ONDERWIJS

Samen werken aan
katholieke dialoogscholen in Vlaanderen

Sinds 1994 krijgen personeelsleden in het katholiek basis- en secundair onderwijs bij hun contract de *'Opdrachtsverklaring van het katholiek onderwijs in Vlaanderen'*. Bijna een kwarteeuw later is het onderwijs grondig veranderd. Katholiek onderwijs wordt geprofileerd vanuit het pedagogisch project van de katholieke dialoogschool. De tekst was dus aan herziening toe. Op het congres van 22 januari 2019 hielden we de *'Engagementsverklaring van het katholiek onderwijs. Samen werken aan katholieke dialoogscholen in Vlaanderen'* boven de doopvont. Welke accenten leggen we in de nieuwe tekst? En hoe kun je er concreet mee aan de slag gaan?

Van ARKO naar commissie inspraak

De 'Opdrachtsverklaring van het katholiek onderwijs in Vlaanderen' werd in 1994 geschreven in de schoot van de toenmalige Algemene Raad van het Katholiek Onderwijs (ARKO), een forum dat in opdracht van de bisschoppenconferentie werd samengeroepen en alle spelers van het christelijke middenveld verenigde. ARKO is sinds 2018 opgevolgd door de commissie inspraak. Die commissie verenigt in opdracht van de raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen leden-besturen van onze netwerkorganisatie en vertegenwoordigers van de christelijke partnerorganisaties: VCOV, COC, COV en het Vrij CLB Netwerk. In opdracht van de raad van bestuur werkte de commissie aan een nieuwe tekst. De tekst werd ook afgetoetst bij de Vlaamse Scholierenkoepel (VSK). Na goedkeuring van de tekst door alle vermelde partnerorganisaties gaf ook de raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen zijn goedkeuring aan de engagementsverklaring in zijn vergadering van 4 oktober 2018.

Welke accenten leggen we in de engagementsverklaring?

In de visietekst over de katholieke dialoogschool lezen we: "Op het kruispunt van onderwijs, Kerk en samenleving verwelkomt de katholieke dialoogschool gastvrij iedereen, van welke levensbeschouwelijke of religieuze achtergrond ook. Zonder uitzondering nodigt ze leerlingen (internen, cursisten, studenten), ouders, personeelsleden en bestuurders uit aan haar onderwijsproject mee te werken. Vanuit haar christelijke inspiratie wil ze ieder daartoe uitdagen, motiveren en kracht geven." Wat betekent dat concreet? Wat wordt precies verwacht van iedereen die wil meewerken aan katholiek onderwijs in Vlaanderen? En omgekeerd: wat mag je als leerling, ouder, personeelslid, schoolleider, bestuurder ... van een katholieke school verwachten?

De basistekst waarin je een antwoord vindt op bovenstaande vragen, was tot voor kort de 'Opdrachtsverklaring van het katholiek onderwijs in Vlaanderen'. Die tekst deed jarenlang dienst

als kader voor de samenwerking tussen de verschillende partners van het katholiek onderwijs. Vanaf het schooljaar 2018-2019 zal de 'Engagementsverklaring van het katholiek onderwijs. Samen werken aan katholieke dialoogscholen in Vlaanderen' die rol overnemen.

We tonen ook aan hoe de engagementsverklaring enkele elementen van de opdrachtsverklaring verduidelijkt of verder ontwikkelt.

Met enkele voorbeelden illustreren we dat de opdrachtsverklaring een kind van haar tijd is en onvoldoende duidelijk uitdrukt hoe we vandaag katholiek onderwijs kunnen zijn. We wijzen daarmee echter niet alleen op de verschillen tussen beide teksten, maar tonen ook aan hoe de engagementsverklaring enkele elementen van de opdrachtsverklaring verduidelijkt of verder ontwikkelt.

Een eerste verschil is de manier waarop de verhouding tussen de verschillende partners van het katholiek onderwijs wordt beschreven. In de opdrachtsverklaring krijgt de lezer de indruk dat de scholen daarin een bepalende rol hebben. Zo lezen we: "Directie en personeelsleden zijn de dragers van het opvoedings- en vormingsproject en de belangrijkste uitvoerders ervan." Hogerop in dezelfde tekst lezen we in een opsomming van partners hoe schoolbesturen (toen nog: "inrichtende machten") en "directies en personeelsleden" worden vermeld vóór "ouders of studenten en leerlingen". In de engagementsverklaring wordt die volgorde bewust omgedraaid en vormen leerlingen de focus van het engagement dat iedereen die bij katholiek onderwijs betrokken is – inclusief de leerlingen zelf – opneemt.

Ten tweede lezen we in de opdrachtsverklaring wel over samenwerking tussen verschillende partners van het katholiek onderwijs, maar die samenwerking wordt tegelijk begrensd: "Inrichtende Machten, directies en personeelsleden, ou- ▶

ders of studenten en leerlingen bouwen samen, *elk vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en zorg, aan de schoolgemeenschap.*” Door de verwijzing naar ‘ieders verantwoordelijkheid’ wordt enerzijds de mogelijkheid gesuggereerd om daadwerkelijk samen te werken vanuit verschillende perspectieven, maar wordt anderzijds ook de lezing mogelijk dat elke partner op eigen terrein dient te blijven.

Die mogelijke dubbelzinnigheid wordt in de engagementsverklaring expliciet uitgeklaard, door te stellen dat het project van een katholieke dialoogschool “iedereen die er leert, werkt en leeft uit[daagt] tot samen school maken in dialoog met elkaar, [...]”. Behalve door ook op andere plaatsen uitdrukkelijk te spreken over samenwerking *tout court*, geeft de engagementsverklaring ook een duidelijk signaal wanneer de tekst concreet ingaat op de verschillende partners. In plaats van te spreken over ‘ieders verantwoordelijkheid’, wordt telkens gesproken over ‘wederzijdse verwachtingen’.

Bij de omschrijving van de maatschappelijke rol die het katholiek onderwijs vervult, zien we een mooi voorbeeld van de manier waarop de engagementsverklaring elementen van de opdrachtsverklaring verder ontwikkelt. In de opdrachtsverklaring wordt in eerste instantie gesproken over “dienstbaarheid aan de Vlaamse Gemeenschap”. Later in de tekst wordt verduidelijkt dat het gaat om “de totale vorming” en het “opvoedend onderwijs” dat katholieke scholen aanbieden en dat jongeren voorbereidt “op hun taak op lokaal, regionaal, federaal vlak”.

In de engagementsverklaring wordt het onderwijs dat katholieke scholen aanbieden eveneens als dienst aan de samenleving omschreven. Het wordt vervolgens echter geconcretiseerd door aan te geven aan welke samenleving het katholiek onderwijs wil bijdragen: “de samenleving van de toekomst” is “een wereld van veelheid en verschil”. Meer nog, in de visietekst van de katholieke dialoogschool, die als bron en referentiekader integraal in de engagementsverklaring is opgenomen, wordt die wereld omschreven als “een open, zinvolle, verdraagzame en duurzame samenleving, waar een plaats is voor iedereen – een wereld waar ook God van droomt.”

Continuïteit tussen opdrachtsverklaring en engagementsverklaring vinden we ook in de verwijzing naar de inspiratiebronnen van het katholiek onderwijs. Beide documenten verwijzen op hun manier naar de christelijke geloofstraditie die het katholiek onderwijs inspireert. Tegelijk zien we een duidelijke evolutie in de verwachtingen die men uitspreekt over de manier waarop het christelijk geloof inspiratie biedt voor wie het opvoedingsproject van een katholieke school realiseert.

Eenzijds lijkt het om een versoepeling te gaan. Terwijl de opdrachtsverklaring stelt dat een katholieke school “een zo ruim mogelijke groep van mensen samen[brengt] om de herkenbaarheid van de katholieke school te bevorderen en van hun geloof te getuigen”, lezen we in de engagementsverklaring over personeelsleden dat zij kunnen meewerken aan het “specifieke

vormingsproject" van een katholieke school "wat hun eigen overtuigingen ook zijn".

Anderzijds wordt in de engagementsverklaring meer verwacht van wie zichzelf niet volledig met de katholieke geloofstraditie identificeert dan "eerbied opbrengen voor de christelijk-gelovige verankering van de school en voor haar geloofsaanbod", zoals de opdrachtsverklaring aangeeft. Het gaat met name om "zich voluit inzetten" en "actief bijdragen" aan het project van de school. In die zin gaat het nu duidelijker dan voorheen om "het engagement van ieder die bij dat [katholiek] onderwijs betrokken is."

En nu aan de slag!

De engagementsverklaring geeft een extra duwtje aan het pedagogisch project van de katholieke dialogeschool. Ze vervangt de vroegere opdrachtsverklaring. En dat heeft wel wat gevolgen.

In plaats van te spreken over 'ieders verantwoordelijkheid', wordt telkens gesproken over 'wederzijdse verwachtingen'.

De opdrachtsverklaring vormde een ondeelbaar geheel met de arbeidsovereenkomst en de functiebeschrijving van elk personeelslid in het katholiek onderwijs. Dat betekent dat alle modellen van functiebeschrijving, artikel 2 van de arbeidsovereenkomst en het Algemeen Reglement erop aangepast dienen te worden. Die omvangrijke operatie willen we afgerond hebben tegen 1 september 2019.

De beweging blijft het best niet beperkt tot een louter administratieve operatie. De nieuwe tekst biedt een uitstekende gelegenheid om bijvoorbeeld op een personeelsvergadering met alle collega's over hun concrete engagement én hun verwachtingen in gesprek te gaan. De tekst kan ook expliciet ter sprake komen in het kader van de aanvangsbegeleiding van nieuwe collega's. Om besturen en directies daarbij te ondersteunen, zullen we een handige leeswijzer ontwikkelen.

De nieuwe tekst zal ook tijdens vormingssessies verder geconcretiseerd en besproken worden. Zo maakten diverse besturen de voorbije maanden al kennis met de verklaring tijdens de nascholing rond kwaliteitsvol besturen waar hij in het kader van missie, visie en kernwaarden geïnspireerd op het project van de katholieke dialogeschool aan bod kwam.

Naar de engagementsverklaring zal vanaf volgend schooljaar ook verwezen worden in het model van schoolreglement. De ideeën uit de tekst worden meegenomen in concrete visieteksten: *Gastvrijheid* weerspiegelt zich in onze teksten over inschrijvingsbeleid. *Inclusief onderwijs* is uiteraard gelinkt aan onze visie 'Onderwijs voor alle leerlingen in 2025. De wervende kracht van een droom'. Het zijn de uitgangspunten voor het vademecum *Zorgbreed en kansrijk onderwijs*. De tekst zal ook als toetssteen gebruikt worden bij de visieteksten over ouder- en leerlingenparticipatie.

De nieuwe tekst nodigt je ook uit om in de schoolraad met alle partners van de school – en dus ook met de lokale kerkgemeenschap – in gesprek te gaan.

Engagement bestaat niet op papier, je maakt het dagelijks waar. We hopen dat de tekst je daartoe uitnodigt.

De tekst van de engagementsverklaring kun je op de website van Katholiek Onderwijs Vlaanderen vinden door te surfen naar www.katholiekonderwijs.vlaanderen/engagementsverklaring.

Tom Uytterhoeven
tom.uytterhoeven@katholiekonderwijs.vlaanderen
Stafmedewerker Dienst Identiteit & kwaliteit

Marijke Van Bogaert
marijke.vanbogaert@katholiekonderwijs.vlaanderen
Coördinator administratie Stafdienst

ZIN IN LEREN! ZIN IN LEVEN! ALS STIMULANS BIJ SCHOOLONTWIKKELING

De implementatie van het leerplan *Zin in leren! Zin in leven! (Zill)* daagt alle onderwijsbetrokkenen in het katholiek basisonderwijs uit om opnieuw na te denken over de eigen missie en visie en de realisatie ervan in kwaliteitsvol onderwijs. Welke kansen biedt de invoering van het nieuwe leerplan voor schoolbestuurders? Hoe kunnen schoolbesturen de implementatie van Zill mee ondersteunen? Dit artikel ordent de antwoorden door gebruik te maken van de gouden cirkel van Simon Sinek¹ en verbindt de elementen van die cirkel met beschikbare instrumenten en materialen. Aangezien de meeste van onze schoolbesturen verschillende scholen onder hun vleugels hebben, spreken we altijd van bestuurders en hun scholen.

Starten met Zin in leren! Zin in leven!

Het begin van het huidige schooljaar betekende voor vele katholieke basisscholen meteen het officiële startschot om Zill als leerplan te gebruiken. Andere schoolteams professionaliseren zich verder om ten laatste vanaf 1 september 2020 met dit geïntegreerde leerplan aan de slag te gaan.

**Door Zill staan scholen
(opnieuw) stil bij hun identiteit.**

Zill omvat meer dan een herformulering van leerinhouden uit de vorige leerplannen. Betrokkenen spreken over een frisse, nieuwe manier van nadenken over kwaliteitsvol onderwijs. Zill heeft als geïntegreerd leerplan impact op alle leerinhouden, alle leeftijden, gewoon en buitengewoon basisonderwijs. Zill hanteert een gemeenschappelijke taal voor de hele basisschool en biedt leerlijnen van 0 tot 12 jaar² met ontwikkelstappen verbonden aan referentieleeftijden. Zo wil het leerplan bijdragen tot het verminderen van drempels tussen kleuter- en lager, gewoon en buitengewoon onderwijs. Let wel: scholen buitengewoon onderwijs kunnen kiezen voor Zill om hun curriculum te verrijken; het is voor hen geen verplichting. Ze kunnen ook voortwerken met de bestaande decretale ontwikkelingsdoelen.

Het leerplan met zijn onderliggend gedachtegoed biedt kansen aan bestuurders en schoolteams om met elkaar in gesprek te gaan over het 'waartoe', 'wat' en 'hoe' van hun onderwijs. Daarbij is een open geest - 'hoe het kan' – een zinnellere insteek dan te denken in termen van 'hoe het moet'.

Impact op alle domeinen van het schoolbeleid

Alle opportuniteiten vanuit Zill benutten vraagt om een doordacht beleid, zowel bij bestuurders als het schoolteam zelf. Beiden hebben er belang bij om de impact van Zill op alle facetten

van het schoolbeleid voldoende tijd en gerichte aandacht te geven. Vaak verwachten we bij een implementatietraject te veel op te weinig tijd. Nochtans beseffen leraren zelf goed dat het leren van iets nieuws tijd kost bij leerlingen. Als professionals tonen ze dan geduld. Dat geduld moeten een bestuurder, een leidinggevende en elk teamlid ook kunnen opbrengen bij het implementeren van Zill en het nadenken over de eigen school als organisatie.

Gouden cirkel

Wie de (sociale) media een beetje volgt, ontgaan de berichten – dikwijls pessimistisch van aard – over resultaten van ons onderwijs niet. Vele tussenkomsten hebben betrekking op 'Wat?': wat moeten onze kinderen leren op school, wat bepalen we als minimaal eindniveau voor elk kind, wat is het (echte) doel van ons onderwijs? Denk maar aan het maatschappelijk en politiek debat in verband met de eindtermen, het niveau van ons onderwijs, wel of geen godsdienst op school, belang van outputmeting (al dan niet via centrale toetsing) ...

Simon Sinek plaatst die vragen in de buitenste schil van zijn gouden cirkel (afbeelding 1). Het 'wat' staat dan voor de resultaten. De leerinhouden in Zill en de krachtlijn *Zill legitimeert basisonderwijs* geven invulling aan die wat-vraag. De leerinhouden dekken de eindtermen en ontwikkelingsdoelen van het basisonderwijs en worden in een samenhangend geheel voorgesteld. Als deel van het goedkeuringsproces van een leerplan door de Vlaamse regering onderzocht de Vlaamse onderwijsinspectie onder andere de concordantie tussen de doelen uit het leerplan en de eindtermen en ontwikkelingsdoelen. Wat Zill betreft, is dat in orde. Sinds september 2017 is Zill een goedgekeurd leerplan. ▶

Midden in de gouden cirkel staat de 'waartoe-vraag'. De titel *Zin in leren! Zin in leven!* en drie krachtlijnen, namelijk *Opdrachten voor het Katholiek Basisonderwijs in Vlaanderen (OKB) en de katholieke dialoogschool als fundament, de harmonische ontwikkeling van elke leerling staat centraal en we streven naar kwaliteitsvol onderwijs,*

verwijzen naar die waartoe-vraag. Het leerplan Zill voorziet daarnaast bij elk ontwikkelveld en elk ontwikkelthema in een antwoord op de specifieke waartoe-vraag van dat ontwikkelveld of -thema in de vorm van ik-zinnen, die de richting uitdrukken waarin leraren elke leerling vooruitgang willen zien maken.

Voorbeelden:

Ontwikkelthema Levensbeschouwelijke grondhouding

Ik sta stil bij levensvragen en ga daarover in dialoog met de christelijke geloofstraditie en andere levensbeschouwingen.

Talige grondhouding

Ik sta open voor talen en talige diversiteit. Ik durf en wil me zo goed mogelijk (meer)talig uitdrukken.

De tussenlaag in de gouden cirkel verwijst naar de hoe-vraag. Op welke manier organiseren we in deze school onderwijs: hoe komen we tot een krachtige leeromgeving die voldoende ontwikkelingskansen biedt voor elke leerling? Twee krachtlijnen van Zill - *de school is eigenaar van het leerplan* en *we streven naar kwaliteitsvol onderwijs* - bieden daarvoor aanknopingspunten. De leerplanmakers adviseren daarbij veel aandacht aan alle vormen van leerplandiscours op school.

Wat willen we bereiken?

Wat we in onze basisscholen willen bereiken, ligt vast in de leerinhouden van Zill. Die leerinhouden zijn geordend in tien ontwikkelvelden met onderliggende ontwikkelthema's. Bij elk doel op de ZillSite staan concordantieaanduidingen met de ontwikkelingsdoelen en eindtermen. De concordantieoverzichten zijn te vinden in de bibliotheek op de ZillSite. Scholen uit het gewoon basisonderwijs die het leerplan Zill correct gebruiken, werken aan alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen.

Ook de ontwikkelingsdoelen van type 1, 2, 7 en 8 en het servicedocument voor type 3 zijn geconcordeerd met de doelen van het leerplan. Voor scholen buitengewoon basisonderwijs biedt dat kansen om meer doelen op maat van de doelgroepen te formuleren. Tevens legitimeert het hen om Zill als ordeningskader te gebruiken en verder te verfijnen op maat van hun doelgroep.

Wartoe organiseren we onderwijs?

In zijn boek *Start with Why* beschrijft Simon Sinek³ hoe belangrijk het is dat werknemers – en dus ook leraren – weten waarom ze doen wat ze doen: waarom stap ik 's morgens uit mijn bed en ga ik naar mijn school en leerlingen? Waarom engageer ik me als schoolbestuurder voor deze scholen? Simon Sinek verwijst in *Start with Why* naar het uitgangspunt van inspirerend schoolbeleid: start met de waartoe-vraag. Een duurzame implementatie van Zill werkt in de gouden cirkel van binnen naar buiten.

De waartoe-vraag krijgt antwoorden via de uitgangspunten van Zill. Zill legt de lat hoog, het leren en leven op school zijn gericht op de harmonische ontwikkeling van de hele persoon: hoofd, hart en handen. Dat betekent dat schoolbestuurders en -teams investeren in de ontwikkeling van de kennis, vaardigheden, attitudes en inzichten die leerlingen nodig hebben om zelfredzaam en gelukkig te functioneren in de hen omringende wereld. Zo willen ze zin in leren en leven bij elke leerling realiseren. Door de grote verscheidenheid aan talenten en mogelijkheden bij leerlingen is dat best een ambitieuze doelstelling. Zill kan daartoe een bijdrage leveren.

In de uitgangspunten en de leerinhouden herinnert Zill de gebruiker voortdurend aan het belang

van werken aan identiteit. Heel specifiek gebeurt dat bijvoorbeeld in het ontwikkelveld *ontwikkeling van een innerlijk kompas* en in het ontwikkelveld *rooms-katholieke godsdienst*. De levensbeschouwelijke en culturele diversiteit die vandaag kenmerkend is voor zowel de leerlingengroep, het schoolteam als de pluralistische samenleving vraagt om een voortdurende en open dialoog met en tussen mensen. De bouwstenen om die dialoog aan te gaan, zitten vervat in *Zin in leren! Zin in leven!*: het leerplan is doordeesemd van alle elementen van een katholieke dialoogschool.

De krachtlijnen en het gedachtegoed van *Zin in leren! Zin in leven!* concretiseren de wegwijzers van de visietekst *Vorming in de katholieke dialoogschool*.

Basisscholen herkennen de wegwijzers bij de waartoe-vraag in de uitwerking van OKB, dat vijf opdrachten voor het katholiek basisonderwijs in Vlaanderen vooropstelt. De eerste opdracht is daarbij de motor van de vier andere: een katholieke basisschool verwoordt haar christelijke identiteit in een schooleigen pedagogisch project. Ze doet dat aan de hand van twee bakens die onlosmakelijk met het christelijke mens- en wereldbeeld verbonden zijn: uniciteit en verbondenheid.

Pedagogisch begeleiders merken dat Zill schoolteams uitdaagt om opnieuw na te denken over hun missie en visie. Ook bestuurders kunnen dit momentum aangrijpen om over de kernopdrachten en -waarden van hun scholen na te denken.

Katholiek Onderwijs Vlaanderen ondersteunt schoolbesturen en schoolteams bij het beantwoorden van de waartoe-vraag. Onze pedagogisch begeleiders geven hun begeleiding vorm vanuit diezelfde waartoe-vraag. Schoolteams en -besturen kunnen daarvoor eveneens rekenen op een identiteitsbegeleider of een nascholer van het project *Zin in school*.

Hoe organiseren we onze scholen?

Hoe een school zich organiseert, behoort tot de vrijheid van het schoolbestuur. De kracht van het katholiek onderwijs schuilt net in de verscheidenheid van pedagogische projecten en schoolculturen, die - evangelisch geïnspireerd - in elke school toch een heel eigen gezicht krijgen. Het

schoolbestuur is eindverantwoordelijke voor de uitwerking van een eigen pedagogisch project. Het bestuur expliciteert het verband tussen de inspiratie vanwaaruit en waartoe we onderwijs organiseren en wat het schoolteam effectief doet, het legt eigen accenten.

Een organisatievorm kiezen

De implementatie van Zill doet schoolteams nadenken over de wijze waarop ze hun onderwijs organiseren en zet de deur open naar nieuwe organisatievormen. Zill herinnert scholen aan de vrijheid om het hoe van hun onderwijs zelf vorm te geven, onder andere in de krachtlijn *De school is eigenaar van het leerplan*. Wanneer schoolbesturen en -teams het focusverhaal bij Zill ernstig nemen, moeten scholen onder eenzelfde school-

bestuur kunnen verschillen in de wijze waarop ze hun onderwijs organiseren. Het beantwoorden van de hoe-vraag ziet er in elke school anders uit en dat vertaalt zich in de schoolwerking. Een behulpzaam instrument om eigenaarschap over het leerplan op zich te nemen is het schoolwerkplan, een verplichting voor elke school (artikel 47, decreet basisonderwijs, 1997).

Een schoolwerkplan maakt de antwoorden op de hoe-vraag beter zichtbaar, herkenbaar en bespreekbaar. Het is tevens een middel om aan de ouders en aan de lokale gemeenschap te tonen waarvoor de school staat en wat je beoogt. Schoolteams en -besturen die zich willen verdiepen in de kansen van ouderparticipatie, vinden in de publicatie *Zet je schOUDERS onder Zill* heel wat concrete ideeën en scenario's.

Vanaf 1 september 2018 zijn wij officieel gestart met Zill. De voorbije schooljaren was er al een traject als proeftuinschool. In november hielden we een oudercafé waarin we ons vernieuwde pedagogisch project met impact op het rapportstelsel interactief voorstelden met filmpjes, opdrachten, een infomoment ... Onze ouders willen graag mee in dit vernieuwde stelsel: het Zill-vuur gaat ook bij hen branden. Zalig gevoel! (getuigenis van een zorgleraar)

Ontwerpen van onderwijsarrangementen

Bij het uitwerken van een kwaliteitsvolle didactische aanpak reiken leerplanmakers binnen Zill één instrument aan: *Ontwerpen van krachtige leeromgevingen met Zill, zo doe je dat*. Op die manier ontwerpen leraren onderwijsarrangementen. Die zijn een middel om na te denken over een optimaal onderwijsaanbod op school-, groeps- of leerling-niveau. In het buitengewoon onderwijs wordt een onderwijsarrangement gerealiseerd binnen het cyclisch proces van handelingsplanning. De start van elk onderwijsarrangement bestaat uit het bepalen van een focus vanuit drie invalshoeken: leerling, context en leerplan. Door in te schatten welke ervaringskansen (ontmoeten – begeleid exploreren en beleven – geleid spelen en leren – zelfstandig

spelen en leren) de focus het best kunnen ondersteunen, werkt de leraar/het schoolteam een onderwijsarrangement uit. Wie meer wil lezen over focus en ervaringskansen, kan terecht op de ZillSite.

Zowel directeurs als pedagogisch begeleiders ervaren tijdens de implementatieprocessen dat het nadenken over onderwijsarrangementen in schoolteams leidt tot een kritische reflectie op wat ze al jaren doen. Die reflectie hoeft niet bedreigend te zijn: het is een logische stap in een proces van kwaliteitsontwikkeling op school. Ze refereert aan de vijf kwaliteitsvragen. Doen we de goede dingen? Doen we de goede dingen op de goede manier? Hoe weten we dat? Vinden anderen dat ook? Wat leren we hieruit en wat doen we daarmee?

We waren bezorgd over de grootte van de verandering door Zill (niet één leergebied, maar gewoon alles?). Al snel groeide het enthousiasme, omdat alle goede elementen uit de huidige leerplannen terug te vinden zijn en de overlappings verdwenen zijn. De invoering van Zill geeft ons echter ook energie en goesting om samen na te denken over onze schoolorganisatie: blijven we in vaste leeftijdsklassen werken? Eén leraar in één klas? We stappen nu in een traject rond schoolorganisatie met onze pedagogisch begeleider. Zill triggert ons daarbij. (getuigenis van een directeur)

Leden van het schoolbestuur zijn voor directeurs en schoolteams goede partners om kritisch te kijken naar de bestaande schoolorganisatie. En ook omgekeerd kan een schoolbestuur het team stimuleren. De leerplanmakers pleiten voor een gevarieerd aanbod en een soepele organisatie als weloverwogen antwoord op de hoe-vraag. Belangrijk blijft daarbij dat een schoolteam inspeelt op de eigen context (wie zijn onze leerlingen, wat biedt de schoolomgeving, wie is ons schoolteam?). Basisscholen binnen eenzelfde schoolbestuur kunnen elkaar inspireren en optreden als kritische vriend bij het maken van schoolspecifieke keuzes.

De onderwijstijd goed besteden

Een krachtige leeromgeving creëren vanuit Zill vraagt een organisatie die het mogelijk maakt in voldoende mate aan elk aspect van de harmonische ontwikkeling, zoals beschreven in het ordeningskader, tegemoet te komen. Decretaal is er geen echt opgelegde structuur voor het onderwijsaanbod in de basisschool. Voor het basisonderwijs doet de overheid enkel voor lichamelijke opvoeding, Frans en godsdienst een uitspraak over de te besteden onderwijstijd. Voor rooms-katholieke godsdienst blijft Katholiek Onderwijs Vlaanderen voor de lagere school inzetten op drie lestijden.

Het bestuur waakt over middelen en infrastructuur

Onder de krachtlijn *Zill legitimeert onderwijs* vinden schoolteams en -bestuurders de minimale materiële uitrusting die nodig is voor de realisatie van Zill. De invoering van Zill vraagt niet dat alle leermiddelen vernieuwd worden. Het ritme van vernieuwingen zoals uitgetekend in een meerjarenplan kan perfect aangehouden worden. Zill appelleert leraren wel aan het professioneel inzetten van onderwijsleermiddelen. De *Zill-kijkwijzers* kunnen schoolteams en -besturen helpen bij het beoordelen en kiezen van (nieuwe) leermiddelen.

Sta je als schoolbestuur voor een vernieuwing van gebouwen (renovatie of nieuwbouw), dan loont het meer dan ooit de moeite om met het schoolteam na te denken over de uitdagingen

van Zill bij de organisatie van de school. Het leerplan Zill komt helemaal tot zijn recht bij leerplekken waarin leerlingen kansen krijgen om duurzame verbindingen te leggen tussen wat ze op school ontdekken en wat ze buiten de school leren. Leerplekken waarin leerlingen van elkaar leren en de verbinding 'ik-jij-wij' helemaal vorm krijgt. Een toekomstgerichte infrastructuur moet een vlotte en soepele organisatie mogelijk maken, waarbij leerlingen nu eens in menggroepen, vervolgens in homogene groepen, afwisselend in kleine en grote groepen aan het werk gaan.

Evaluatie en Zill

Evaluatie maakt inherent deel uit van elk onderwijsarrangement. Gedurende en op het einde van een onderwijsarrangement heeft een leraar oog voor wat goed of minder goed loopt, welke vorderingen gemaakt worden en waar het eventueel beter kan. Zill vraagt een brede kijk op leerlingenevaluatie: breed evalueren, zodat alle doelen in beeld komen.

Het implementatieproces van Zill verloopt in elke school anders.

De volgende jaren krijgt een evaluatiebox bij Zill vorm met inspirerende voorbeelden van evaluatietools en -mogelijkheden. Gezien de verscheidenheid aan doelen in Zill mogen scholen ook een verscheidenheid aan evaluatie-instrumenten verwachten. Soms is leerwinst op een eenvoudige wijze te achterhalen. Denk maar aan het evalueren van feitenkennis of makkelijk observeerbare vaardigheden. Maar voor andere, meer complexe doelen, zoals doelen die betrekking hebben op 'voelen' en 'zijn' of op het toepassen van strategieën, is dat veel moeilijker. Dat is echter geen reden om die complexe doelen niet of op een weinig valide wijze te evalueren.

Daarnaast bevat de evaluatiebox een aantal gestandaardiseerde proeven (uitbreiding van de vroegere interdiocesane proeven (IDP) voor het ►

vierde leerjaar) die de school kan inzetten voor de eigen kwaliteitsontwikkeling. Ook de decretaal verplichte proeven op het einde van de basisschool (bekend als IDP 6) maken er deel van uit. Dat aanbod wordt uitgebreid voor alle leergebieden waarvoor eindtermen zijn geformuleerd. Zowel kwaliteitsontwikkeling als het leren werken met de data van gestandaardiseerde proeven maakt deel uit van begeleiding en nascholing.

Plaats van leerlingenevaluatie

Goed onderwijs kan niet zonder goede leerlin-

genevaluatie. Het is daarbij belangrijk dat je leerlingenevaluatie in de eerste plaats in het perspectief ziet van de ondersteuning van de leerlingen in hun leer- en ontwikkelproces. Benader het evalueren als een proces dat aanzet om – waar nodig – het onderwijs bij te sturen. Moedig aan dat leerlingen gaandeweg de evaluatie van hun leren zelf in handen nemen. Zill beoogt om leerlingen gaandeweg sterker te maken in hun (zelf-)evaluerend vermogen. Daartoe zijn er specifieke doelen opgenomen, onder andere bij het ontwikkelveld initiatief en verantwoordelijkheid.

IVzv3	Doelgericht en efficiënt handelen door taken te plannen, uit te voeren, erop te reflecteren en waar nodig bij te sturen in functie van zelfredzaam en zelfstandig functioneren
IVzv4	Specifieke strategieën inzetten om vragen, opdrachten, uitdagingen en problemen efficiënt aan te pakken
IVoc3	Onderzoeksvragen formuleren, naar een antwoord zoeken en bevindingen formuleren
IVoc4	Alleen en met anderen kritisch reflecteren op ervaringen en bevindingen en daaruit leren
IKwn2	Gewetensvol en verantwoord handelen

De leraar doet ertoe

Niet de fysieke gedaante, maar vooral de sociale instelling van de school doet ertoe. De school onderwijst in de eerste plaats door wie ze is. Interactie tussen leraar en leerling(en) beïnvloedt de betrokkenheid en het welbevinden van leerlingen. Dat de leraar ertoe doet, kan niet genoeg herhaald worden. Het schema om onderwijsarrangementen te ontwikkelen plaatst die leraar centraal als facilitator om wat in de focus staat te ontwikkelen. In de krachtlijn *we streven naar*

kwaliteitsvol onderwijs staan tien kenmerken van professionele leraren en teams. Voor de schooldirecteur en -bestuurders kunnen ze richting geven bij aanwervingen en het geheel van loopbaanbegeleiding.

De komst van Zill bevestigt in veel teams de goede processen en aanpak.

Professionele leraren en lerarenteams...

1 geloven onvoorwaardelijk in de ontwikkeling en het leervermogen van elke leerling.

2 aanvaarden dat leren en ontwikkelen grillig, veelzijdig en eigen aan elke leerling zijn.

3 werken aan de dieperliggende ontwikkeling van hun leerlingen in al haar facetten.

Om leraren te helpen bij het bewaken van hun onderwijsaanbod biedt de digitale tool een overzichtsmodule. Die module met vier onderzoeksvragen helpt om het aanbod in kaart te brengen voor een bepaalde periode bij een bepaalde groep leerlingen: In welke mate is er aandacht voor persoonsgebonden en/of cultuurgebonden ontwikkeling? In welke mate komen de tien ontwikkelvelden aan bod? In welke mate komen de ontwikkelthema's aan bod? Welke verbindingen tussen de verschillende ontwikkelvelden zijn gerealiseerd?

De onderzoeksvragen nodigen uit tot (zelf)reflectie of leerplandiscours met een collega of een team. Een team dat binnen de ruimte van *Zin in leren! Zin in leven!* eigen leerinhouden toevoegt of – aansluitend bij het eigen opvoedingsproject – eigen inhoudelijke klemtonen legt, zou die moeten herkennen bij het monitoren van zijn onderwijsaanbod.

Pedagogisch begeleiders krijgen bij de ondersteuning van de implementatie van Zill in het werkveld heel wat vragen over het administratieve luik van de lerarentaak: wat moet in de agenda? Hoe zinvol is planning? Wat met het kindvolgsysteem? ... Schoolteams ervaren daarbij onnodige planlast. Houd als schoolbestuur daarbij – net als de onderwijsinspectie in de nieuwe doorlichtingen – soberheid voor ogen. Afspraken om die dingen te doen die daadwerkelijk tot een vlotte organisatie en tot een vlotte doorstroming en schoolloopbaanbegeleiding

van leerlingen bijdragen, zijn prima.

Implementatie vraagt tijd

Het is duidelijk: het implementatieproces van Zill verloopt in elke school anders en is een intensief proces met impact op alle aspecten van het onderwijs. Daarom is het ook zinloos om met één model of theorie de complexiteit van het veranderproces, dat de implementatie van Zill is, te vatten. In het eindrapport *Zill? Ziezo!* staan dertien factoren beschreven die de implementatie van het leerplan beïnvloeden. Elke factor is verrijkt met een wetenschappelijke onderbouwing en materialen, recepten en inspiratie voor de praktijk. Daarnaast biedt de nauwe samenwerking tussen pedagogisch begeleiders en nascholers Vlaanderenbreed begeleidings- en nascholingstrajecten aan die verschillende stappen van het implementatieproces ondersteunen.

Veranderingen hoeven niet altijd revolutionair te zijn, ze zijn verbeterend. Ze hoeven niet groot te zijn, wel gericht op de essentie van de school: stapsgewijs verbeteren van de onderwijskwaliteit. En gelukkig bevestigt de komst van Zill in veel schoolteams de reeds aan de gang zijnde goede processen en aanpak. <<

Anne Verhoeven

anne.verhoeven@katholiekonderwijs.vlaanderen

Teamverantwoordelijke basisonderwijs Dienst Curriculum & vorming

Meer lezen:

Het leerplan zelf op de ZillSite: <https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen>

Ondersteunende materialen bij Zill: <https://www.katholiekonderwijs.vlaanderen/zin-leren-zin-leven>

EINDNOTEN

1. *Simon Sinek (1973) is cultureel antropoloog. Hij hanteert een eenvoudig cirkelmodel en drie vragen (why-how-what) om te beschrijven hoe succesvolle leiders en organisaties te werk gaan.*
2. *De testfase voor de uitbreiding 0-2,5 jaar loopt dit schooljaar*

binnen het buitengewoon basisonderwijs. De leerinhouden zijn vanaf schooljaar 2019-2020 voor iedereen beschikbaar.

3. *Sinek, S. (2009). Start with Why. How great leaders inspire everyone to take action. Londen: Penguin Group.*

ONDERWIJS VOOR ALLE LEERLINGEN IN 2025

De wervende kracht van een droom

Deze visietekst is de vrucht van overleg tussen vertegenwoordigers uit het gewoon en buitengewoon basis- en secundair onderwijs op de tweedaagse transversale adviesraad van 29 en 30 september 2016. Hij werd bijgewerkt op 8 december 2016 na discussie op de directiecommissies en adviesraden van het leerplichtonderwijs, en als voorlopige visietekst aanvaard door de raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen op 15 december 2016. Hij werd met het oog op een definitieve tekst herwerkt door een transversale adviesraad op 17 januari en 13 maart 2018. De raad van bestuur keurde hem goed op 15 maart 2018.

In deze tekst schetst Katholiek Onderwijs Vlaanderen de contouren van inclusief onderwijs. Daarbij leggen we de klemtoon op de zorg voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. We definiëren fundamentele aspecten van inclusief onderwijs: zorg, financiering, organisatie en randvoorwaarden, en verhelderen ze in hun onderlinge samenhang. De hieronder verwoorde inzichten zijn richtinggevend voor de langetermijnvisie van onze netwerkorganisatie. Tegelijk vormen ze de toetssteen voor onze positiebepaling in de actuele politiek-maatschappelijke besluitvorming. Daarbij combineren we uitdrukkelijk de kracht van onze droom met voldoende realiteitszin en ruimte voor verdere visieontwikkeling.

Inclusief onderwijs is een hefboom voor de inclusieve samenleving waaraan we samen willen bouwen.

Inclusief onderwijs

Inclusief onderwijs is een wezenskenmerk van de *katholieke dialoogschool*, en vindt zijn oorsprong in het christelijke mens- en wereldbeeld. Vanuit ons pedagogisch project garanderen we brede zorg voor iedere leerling. We beschouwen dat als een kwaliteitskenmerk van ons onderwijs. Een katholieke dialoogschool draagt immers zorg voor de unieke talenten van elke leerling, met bijzondere aandacht voor wie het moeilijk heeft. Als inclusieve school komt ze op een zinvolle manier tegemoet aan de verschillende behoeften van alle leerlingen.

Wanneer een leerling en ouder zich bij een school aanmelden, is de zorg voor die leerling vanaf dat ogenblik een *gezamenlijke verantwoordelijkheid*. Elke school weet zich (mede)verantwoordelijk om in goed en passend onderwijs te voorzien voor elke leerling, ongeacht de specifieke onderwijsbehoefte. Voor sommige leerlingen houdt dat in dat ze, tijdelijk dan wel permanent, nood hebben aan onderwijs in een gespecialiseerde

setting. In hun variëteit maken dergelijke gespecialiseerde settings deel uit van één doorlopend onderwijsaanbod. In een eerste fase betekent dat dat we gewoon en buitengewoon onderwijs zoveel mogelijk benaderen vanuit één onderwijsvisie en -organisatie. In dat veranderingsproces zetten we in op expertisebehoud en -deling.

Inclusief onderwijs is een hefboom voor de *inclusieve samenleving* waaraan we samen willen bouwen. We brengen daartoe de positieve elementen van diversiteit binnen in elke school, en leren er leerlingen, cursisten, studenten en alle andere betrokkenen in ons onderwijs respectvol en zorgzaam mee om te gaan.

Zorg

Wanneer we spreken over zorg, is de visie op handicap uit het VN-verdrag inzake Rechten van personen met een handicap onze leidraad. Vandaag hanteren we daarbij het ICF-kader¹. Dat vertaalt die visie in een classificatiesysteem. Het ICF-kader omschrijft het menselijk functioneren vanuit een interactionele visie en een sociaal model van handicap. Het focust dus niet enkel op een (medische) diagnose. Ons uitgangspunt is de vraag wat we concreet vaststellen in *deze* situatie bij *deze* leerling in *deze* klas bij *deze* leerkracht (activiteiten, participatie aan het onderwijsgebeuren). De Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB) bezitten de expertise om het model te gebruiken bij het bepalen van de specifieke onderwijsbehoeften van de leerlingen. Waar nodig spreken we ook de expertise in de Welzijnssector aan. Zo gebruiken we allen een gemeenschappelijke benadering en taal.

We beschrijven de brede betekenis van zorg in onderwijs vanuit een *zorgcontinuüm*:

- Fase 0 - brede basiszorg: de school stimuleert de ontwikkeling van alle leerlingen door middel van een krachtige leeromgeving.
- Fase 1 - verhoogde zorg: de school voorziet in remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen.
- Fase 2 – uitbreiding van zorg: bovenop de maatregelen uit fase 1 start het CLB een proces van handelingsgerichte diagnostiek op vanuit het ICF-kader. In samenspraak met de ►

school, de leerling en de ouders wordt bepaald welke bijkomende inzet van middelen, hulp of expertise, wenselijk is alsook de omvang en de duur daarvan.

- Fase 3 – individueel aangepast curriculum (IAC): er worden leerdoelen opgesteld op maat van de leerling waarbij een IAC-plan vertrekt van de doelen van het gemeenschappelijk curriculum. Ouders en leerling kunnen in nauw overleg met het schoolteam ook kiezen voor een gespecialiseerde onderwijssetting waar onderwijs op maat wordt geboden op basis van een individueel handelingsplan (IHP).

Het bepalen van de specifieke onderwijsbehoeften gebeurt in de eerste plaats met het oog op het *beschrijven van geïndividualiseerde zorg*, niet met het oog op het (al dan niet) genereren van middelen.

Financiering

Inclusief onderwijs kunnen we niet realiseren in een budget-neutrale context. De overheid moet daar bijkomende middelen voor vrijmaken. Inclusief onderwijs vraagt om een controleerbare *open end-financiering*, en kan niet gedijen bij een gesloten enveloppefinanciering.

Ons uitgangspunt is de vraag wat we concreet vaststellen in deze situatie bij deze leerling in deze klas bij deze leerkracht.

Financiering dient te gebeuren op het niveau van de *leerling* ongeacht waar hij terecht komt. Bij de bepaling hiervan zoeken we coördinatie met de initiatieven aangaande persoonsvolgende financiering in de Welzijnssector. De gegenereerde middelen komen ongekleurd toe bij het bestuur, en vormen wat de omkadering betreft een puntenenveloppe.

- Voor omkadering en werking is er een *sokkel* aan middelen nodig voor *zorg en leerlingenbegeleiding* voor de *fasen 0 en 1* van het zorgcontinuüm. Voor die basisfinanciering dient ook rekening gehouden te worden met het

feit dat steeds meer leerlingen ernstige *gedragsproblemen* hebben.

- In het kader van de *gelijke onderwijskansen* zijn extra niet-gekleurde middelen nodig voor alle leerlingen uit kansengroepen.
- Scholen dienen extra werkmiddelen en omkadering te krijgen voor leerlingen die ingeschaald worden in de *fasen 2 en 3* van het zorgcontinuüm.

Het CLB brengt op basis van een handelingsgericht diagnostisch traject (met betrokkenheid van de school, de leerling en de ouders) de specifieke onderwijsbehoeften in kaart. Als kritische vriend biedt het CLB immers garanties voor een schoolbetrokken én onafhankelijke inschaling. In het kader van een optimalisering van het inschalingsproces komt er één inschaling van de zwaarte van de zorg- en onderwijsbehoefte van de leerling vanuit de beleidsdomeinen Onderwijs en Welzijn.

Op basis van al die middelen biedt het schoolteam *elke lerende een passende begeleiding*, gebruikmakend van de juiste expertise, met het oog op zorgbreed en kansrijk onderwijs. Dat gebeurt bij voorkeur via systeem- en leraarversterkende ondersteuning; waar nodig kan het team uiteraard leerlinggebonden ondersteuning bieden.

In het kader van zijn kwaliteitsbeleid voert elk bestuur een integraal zorg- en gelijkheidsbeleid en wendt het de daarvoor bestemde middelen vrij aan. Zoals in het geval van alle andere aspecten van onderwijskwaliteit ziet de overheid er *ex post* op toe.

Organisatie

Elke school draagt verantwoordelijkheid voor de realisatie van het *volledige zorgcontinuüm*. Het bestuur en de school hebben een beleidsplan inzake inclusief onderwijs: aangepaste structuur, processen, inzet van personeel en adequate verdeling van middelen. Leerlingen gaan naar de school van hun keuze, en de school engageert zich ertoe dat elke leerling passend onderwijs krijgt. Kortom: elke leerling heeft recht op buitengewoon goed onderwijs.

Alle partners in en van de school zijn *gezamenlijk* verantwoordelijk voor het onderwijsleerproces van elke leerling.

- Een *multidisciplinair zorgteam* waarborgt de kwalitatieve opvolging van elke leerling met specifieke onderwijsbehoeften. Onder meer leraren, (para)medisch, orthopedagogisch en psychologisch personeel maken deel uit van zo'n team.
- Met het oog op een optimaal traject voor de leerling zal de school, in overleg met de leerling en de ouders, haar *didactische aanpak afstemmen*. In het bijzonder gaat het om de afstemming van de te bereiken doelstellingen en de inschatting van de beginsituatie, de aangereikte leerinhoud, de didactische werkvormen en groeperingsvormen, de wijze van evalueren en indien aangewezen ondersteuning.
- Voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften maakt de school gebruik van ondersteuning en eventueel van *gespecialiseerd onderwijs* (tijdelijk of permanent).
- Het team werkt als *professioneel lerende gemeenschap*. Die deelt expertise met het oog op een optimale klaspraktijk en het handelingsbekwaam maken van elk personeelslid.

Er wordt een (intern of extern) orthodidactisch en orthopedagogisch *ondersteuningsnetwerk* uitgebouwd. Dat gebeurt bij voorkeur per onderwijsregio en waar het kan door een schaalvergroot bestuur (waar meerdere besturen actief zijn, werken zij samen). Daardoor kan personeel doelgericht in verschillende scholen worden ingezet naargelang van de specifieke onderwijsbehoeften van de leerlingen die er school lopen.

Voor de uitbouw van gespecialiseerde settings in het kader van inclusief onderwijs werken we samen met andere sectoren, in het bijzonder de sectoren van Welzijn en Sociale economie. Binnen een bijgestuurde integrale jeugdhulp krijgt onderwijs als partner een volwaardige plek.

Als partners in opvoeding spelen ook internaten een belangrijke rol in de begeleiding van leerlingen met specifieke zorg- en onderwijsbehoeften. Daartoe kunnen ze beschikken over voldoende gekwalificeerde mensen en middelen.

Omgevingsvoorwaarden

Om inclusief onderwijs waar te maken, is *samenwerking* tussen leerling, ouders, personeelsleden, school, internaat en alle andere betrokken partners onontbeerlijk. Ouders zijn als ervaringsdeskundigen onmisbare partners. Leraren en andere personeelsleden zijn (onderwijs)professionals, en leerlingen zijn mederegisseur van hun eigen leerproces.

Er is een sokkel aan middelen nodig voor zorg en leerlingenbegeleiding voor de fasen 0 en 1 van het zorgcontinuüm.

De zorg voor een individuele leerling kan, wegens de beperkte beleidsruimte van de school (financieel, lesurenpakket ...), consequenties hebben voor alle leerlingen. Een *meervoudige verantwoordelijkheid* voor zorg voor alle leerlingen kunnen we alleen waarmaken als we rekening houden met de *draagkracht* van de school. De *pedagogische begeleiding* ondersteunt scholen intensief tot op de klasvloer om via onder andere praktijkonderzoek, community of practice, co-teaching, didactische ondersteuning, beleidsvoerend vermogen en lerende netwerken te groeien in inclusief onderwijs. We hebben ook oog voor de zorg voor leraren, andere personeelsleden en leidinggevenden. Inclusief onderwijs vergt ook een adequate *lerarenopleiding* en een doordacht aanbod van *professionalisering* en nascholing die verzekeren dat alle personeelsleden over de kennis, vaardigheden en attitudes beschikken om goed met diversiteit en inclusie om te gaan. Het professionaliseringsaanbod richt zich ook tot de besturen. Zij voeren immers de regie.

Het schaalvergroote bestuur of samenwerkingsverband zorgt ervoor dat de *specifieke expertise* voor leerlingen met bijzondere onderwijsbehoeften niet verloren gaat. Om die expertise te behouden en verder te ontwikkelen, dienen besturen er gericht op in te zetten en dienen ondersteuningsnetwerken onderling samen te werken. ►

We willen in het bijzonder aandacht hebben voor *leerlingen met gedragsproblemen en -stoornissen*. Vele leraren botsen in de zorg voor die leerlingen immers op hun grenzen. Daarom vragen we bij het bepalen van de sokkel van ondersteuning daarmee rekening te houden.

Strategisch stappenplan

Om inclusief onderwijs te realiseren combineren we uitdrukkelijk de kracht van onze droom met voldoende realiteitszin en ruimte voor verdere visieontwikkeling. Daartoe ontwerpen we een strategisch stappenplan.

Inclusief onderwijs vraagt om een controleerbare open end-financiering.

Tegelijk werken we deelaspecten van onze visie verder uit in onze teksten en positiebepaling over inclusief onderwijs en zorgbeleid, modernisering secundair onderwijs, overgang secundair-hoger onderwijs, zorg in het volwassenenonderwijs, bestuurlijke optimalisering en schaalvergroting, personeelsbeleid en -statuut, lerarenopleiding en professionalisering.

EINDNOTEN

1. *International Classification of Functioning, Disability and Health (Wereldgezondheidsorganisatie)*

Van Wessum,
L. & Verheggen, I.

LEIDING GEVEN AAN EEN LERENDE SCHOOL

*Welke vragen heb
jij vandaag gesteld?*

Oud-Turnhout, Gompel &
Svacina, 2018, 152 p. (€ 21,50)

Leiding geven aan een lerende school behandelt de vraag hoe de schoolleider leiding kan geven aan de ontwikkeling van een schoolcultuur die gericht is op samenwerken, onderzoeken en leren. Het is daarbij verleidelijk om leraren die met vragen en problemen naar je toe komen een pasklare oplossing te bieden. De schrijvers zijn ervan overtuigd dat ze meer geholpen worden door juist geen antwoorden te geven en -integendeel - nog meer vragen te stellen. Uiteindelijk zullen ze dan zelf hun oorspronkelijke vraag beantwoorden en komt er een betere oplossing bovendien, precies omdat er met meer mensen over nagedacht werd. Vragen stellen ondersteunt dan het leerproces.

In het eerste deel wordt een analysekader gebruikt en besproken om een casus te leren analyseren met behulp van verhelderende vragen. Die verhelderende vragen worden haarscherp geanalyseerd, zodat ze toepasbaar zijn op verschillende complexe praktijkvraagstukken. Ze spitsen zich toe op de interactie tussen leraar en schoolleider. Er wordt ook een heldere *real-life*-analyse vanuit de praktijk besproken.

In het tweede deel wordt wat meer afstand genomen van de dagelijkse onderwijspraktijk en komen er algemene theoretische kaders aan bod over succesvolle interventies van schoolleiders om samenwerking en samen leren te bevorderen.

In enkele digitale 'flitscolleges' - videofragmenten op een website - lichten de auteurs een aantal theoretische begrippen verder toe. Je hebt het boek het best vooraf al eens doorgenomen om concreet van die 'flitscolleges' gebruik te maken. Het boek reikt ook huiswerkkanalen aan. Daarbij kun je zelf aan de slag gaan door verschillende didactische opdrachten uit te voeren waarin je uitgenodigd wordt om te reflecteren.

Dit boek zet je als schoolleider aan om zelf goed na te denken en verdiepende, verhelderende vragen te leren stellen en die daarna in je teamaanpak te gebruiken. Het is uiterst geschikt voor wie graag reflecteert met groepen en graag - via gespreksvormen - in interactie werkt met het team.

Peter Van Iseghem

Mitchell, D.

GELIJKE KANSEN IN DE SCHOOL

Diversiteit in vijf thema's.

Antwerpen/Pelckmans
pro, 2018, 292 p. (€ 43,95)

Dit boek is gebaseerd op twee doelen en negentien perspectieven op hoe onderwijs en samenleving met diversiteit zouden moeten omgaan. De doelen, die elkaar steeds kruisen, zijn: het respecteren en versterken van de mensenrechten en het ontwikkelen van een inclusieve samenleving en een inclusieve wereldgemeenschap.

De auteur bespreekt vijf terreinen waarop diversiteit een rol speelt: sekse en gender; sociaaleconomische status; ras, etniciteit en cultuur; overtuigingen en religies en vermogens. Bij elk van de terreinen vertrekt Mitchell van een aantal hete hangijzers die verband houden met het respectieve thema. Hij illustreert zijn antwoorden aan de hand van onderzoek dat in verschillende landen is gevoerd en legt telkens ook het verband met het onderwijs. Hij geeft adviezen voor een aanpak op lerarenniveau, maar biedt eveneens strategieën aan om er in de school en op beleidsniveau werk van te maken.

Hij beklemtoont de invloed die de omgang met diversiteit op school kan hebben op het welbevinden en op de leerprestaties van de leerlingen. Hij toont ook aan dat een samenwerking tussen de verschillende domeinen van diversiteit wel degelijk een invloed heeft op de prestaties van leerlingen. In alle hoofdstukken is er ook aandacht voor ouders en ouderbetrokkenheid.

Omdat hij uitgaat van wereldwijd onderzoek, kan hij een aantal vragen over het falen van jongeren op school of de ongekwalificeerde uitstroom beantwoorden aan de hand van betrouwbaar cijfermateriaal.

We lezen een bevestiging van het effect van inspanningen om in te zetten op armoedebeleid, kleuterparticipatie, aandacht voor gezondheidsbeleid en de aanpak om leerachterstanden weg te werken, maar we lezen evengoed dat er nog een heel lange weg af te leggen is. Via de downloadlink op de website van de uitgeverij kan de lezer verdiepende achtergrondinformatie raadplegen, zoals historische achtergronden of recente ontwikkelingen. Het geeft een toegevoegde waarde aan de publicatie: die achtergrondinformatie is bijzonder interessant, zeker in de snel veranderende wereld waarin wij leven.

Mitchell concludeert: 'Eenvoudig gezegd heeft deze generatie de plicht om onze samenleving te transformeren.'

Ann Devos

VOLWASSENENONDERWIJS EN BELENDENDE PERCELEN PRO

Deze legislatuur kreeg het volwassenenonderwijs te maken met enkele drastische veranderingen, waarbij ook een grotere aandacht voor andere publieke en private opleidingsverstrekkers opviel. Dat was te merken in de algemene nieuwe richting voor het volwassenenonderwijs, nl. de prioritaire focus op kwalificerende opleidingstrajecten en kwetsbare doelgroepen en daarnaast in het beheer van het NT2-aanbod in het bijzonder. In de laatste fase van de legislatuur wordt die beweging nu voortgezet in het decretaal werk over twee andere dossiers: de erkenning van verworven competenties (EVC) en het gemeenschappelijk kwaliteitskader (GKK) voor beroepskwalificerende trajecten, overigens ook relevant voor het secundair en het hoger onderwijs. Vanuit een sterk utilitair en economisch rendementsdenken lijkt de efficiëntste en snelste weg naar een kwalificatiebewijs voorop te staan.

- **Afstemming financiering - opdracht**

Er komt een budgetneutrale, betere afstemming van een stabiele en voorspelbare (in- en output-) financiering op de opdracht van het volwassenenonderwijs, met ook de schrapping van 'regelmatige aanwezigheid van de cursist' en een lineair berekende personeelsomkadering, incl. directiefuncties.

- **Kwaliteit NT2-aanbod**

De vraag stuurt het aanbod. De tot nog toe wisselende kwaliteit van het aanbod wordt geremedieerd door kwaliteitscriteria voor elke aanbieder. De Agentschappen Integratie en Inburgering en het Huis van het Nederlands Brussel krijgen een regierol en bevoegdheid inzake de certificering van het taalniveau.

- **Aanbod van beroepskwalificerende trajecten**

Het stimuleren van levenslange deelname aan opleiding en vorming en het zichtbaar maken en valideren van competenties, verworven in diverse contexten, zijn bij snelle technologische innovaties en nieuwe functies of nieuwe competenties in bestaande functies van cruciaal belang. Door het op-

leidingsaanbod te koppelen aan de competenties uit de beroepskwalificaties en door daaraan een kwaliteitstoezicht te verbinden, kunnen aan lerenden meer arbeidsmarktkansen geboden worden. Gemeenschappelijke basisprincipes voor het kwaliteitstoezicht op beroepskwalificerende trajecten waarborgen de kwaliteit die de arbeidsmarkt vraagt. Publieke en private opleidingsverstrekkers in andere beleidsdomeinen kunnen erkende beroepskwalificaties uitreiken, waarbij het voor alle betrokkenen duidelijker wordt welke competenties deel uitmaken van behaalde kwalificaties.

- **Geïntegreerd EVC-beleid**

Er wordt ingezet op het waarderen van competenties van mensen los van waar die verworven zijn door het zichtbaar maken, beoordelen en certificeren van verworven competenties en het voeren van een geïntegreerd EVC-beleid dat van toepassing is voor alle relevante beleidsdomeinen. Aldus kunnen meer mensen sneller bijkomende (deel)kwalificaties behalen dankzij kwaliteitsvolle EVC-testcentra en verloopt de EVC-regeling gecoördineerd en coherent over de diverse beleidsdomeinen heen.

CONTRA

- **Eigenheid volwassenenonderwijs**

De meerwaarde die het volwassenenonderwijs - bij uitbreiding: ook so en ho - biedt, wordt uit het oog verloren: het breed vormende aspect, de sleutelcompetenties voor levenslang leren en generieke competenties.

- **Niet budgetneutraal**

De nieuwe focus in het volwassenenonderwijs is niet mogelijk zonder bijkomende middelen. Werken met kansengroepen vergt bijkomende uitdagingen voor trajectbegeleiding en ondersteuning. Het accent op kwalificerende opleidingstrajecten zou kunnen leiden tot verenging van het aanbod: ook certificaten en deelcertificaten moeten mogelijk blijven.

- **Loskoppeling NT2 van ander aanbod**

De NT2-regeling gaat voorbij aan de oorzaken van de NT2-knelpunten in het volwassenenonderwijs, nl. het vroegere financieringssysteem, infrastructuurproblemen en de strakke regelgeving inzake programmatie en organisatie. Die oorzaken aanpakken maakt private aanbodverstrekkers overbodig. Het loskoppelen van het NT2-aanbod van het overige aanbod van het volwassenenonderwijs maakt een goed centrumbeleid moeilijk en vertrekt van de foute premisse als zou Nederlands leren losstaan van een onderwijsperspectief, functionele geletterdheid en een brede maatschappelijke oriëntatie. De nieuwe wijze van certificering van het taalniveau devalueert de studiebekrachtiging van de centra, honoreert het potentieel aan

EVC-erkenning in de centra niet en bouwt de private opleidingsmarkt structureel in de sector in.

- **Niet transparant, nodeloos complex en verlies van 'unique selling proposition'**

Het gemeenschappelijk kwaliteitskader voor beroepskwalificerende trajecten maakt het civiel effect van studiebewijzen niet transparant en het landschap van aanbieders veel complexer. Er dreigt shoppinggedrag van lerenden bij automatische erkenning, zonder betrokkenheid van de onderwijsinspectie, van beroepskwalificaties voor onderwijskwalificerende trajecten. De lat voor het kwaliteitstoezicht moet, mét betrokkenheid van het onderwijs, gelijk liggen voor alle aanbieders. Beroepskwalificerende opleidingen in onderwijs moeten zich inhoudelijk kunnen blijven onderscheiden van de andere en dat kan alleen door het doorbreken van de strakke band tussen het onderwijscurriculum en de beroepskwalificaties.

- **Te weinig perspectief voor EVC-beleid in onderwijs**

Er is geen zicht op de toeleiding en begeleiding, de kosten voor de EVC-vrager en de financiering van de EVC-testcentra. EVC-standaarden als basis voor de beoordeling van verworven competenties neigen naar centrale toetsing voor beroepskwalificaties, als die standaarden opgelegd worden als voorwaarde om als onderwijsinstelling erkend te worden voor het uitreiken van beroepskwalificaties.

Samenstelling: Wilfried Van Rompaey

BURGERSCHAP OP SCHOOL

DRIELUIK

Onze samenleving is volop in beweging. Kinderen en jongeren moeten niet alleen hun eigen weg vinden in de veelheid aan maatschappelijke structuren, instellingen en processen, het is ook belangrijk dat ze in staat zijn om mee vorm te geven aan de samenleving waar ze deel van uitmaken. Daarmee wordt meteen de boeiende uitdaging van het onderwijs duidelijk. Onderwijs vormt mensen vandaag voor de wereld van morgen, een wereld die nu nog onbekend en onbepaald is.

Vanuit de samenleving wordt steeds meer de vraag gesteld om burgerschapsvorming een prominente plaats te geven in het onderwijs. Binnen het katholiek onderwijs geven we een antwoord op die vraag vanuit het perspectief van de katholieke dialoogschool:

“Vanuit de traditie waarin de school staat en in gesprek gaat met haar omgeving, wil de katholieke dialoogschool een oefenplaats zijn voor een (samen)leven in een wereld die gekenmerkt is door diversiteit en verschil. Kritisch-creatief leren omgaan met wat eigen en wat anders is, met wat verbindt en wat onderscheidt, stelt mensen in staat bij te dragen aan een open, zinvolle, verdraagzame en duurzame samenleving, waar een plaats is voor iedereen – een wereld waar ook God van droomt.”

Een wezenlijk deel van de pedagogische traditie van het katholiek onderwijs in Vlaanderen en Brussel is de ambitie om persoonsvormend onderwijs aan te bieden. Persoonsvorming is uiteraard ruimer dan burgerschapsvorming. Niettemin kan burgerschapsvorming, wanneer we dat realiseren vanuit de visie op vorming van Katholiek Onderwijs Vlaanderen, sterk persoonsvormend werken. Het nieuwe leerplan voor het katholiek basisonderwijs, *Zin in leren! Zin in leven!*, en de nieuwe leerplannen voor het katholiek secundair onderwijs bieden daartoe ruime kansen.

In dit drieluik bespreken we hoe recent wetenschappelijk onderzoek wijst op de noodzaak van meer aandacht voor burgerschap op school. We interviewen daarvoor Ellen Claes, professor aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de KU Leuven, die projectcoördinator was van een grootschalig internationaal onderzoek over burgerschap. Naast dat onderzoek bekijken we hoe Britt De Wolf en Leen Adriaenssen van de Vrije Sint-Lambertusscholen in Westerlo zelf al de stap zetten om concreet aan de slag te gaan met burgerschap in hun school. Tot slot belichten we de projectwerking ‘burgerschap in de katholieke dialoogschool’ van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Tom Uytterhoeven bespreekt welke plannen zijn projectgroep heeft om burgerschap te ondersteunen in basis- en secundaire scholen.

Onderzoeker Ellen Claes is docent aan de KU Leuven, verantwoordelijk voor het vak Burgerschap binnen de Lerarenopleiding Maatschappijwetenschappen en Filosofie en mee verantwoordelijk voor de International Civic and Citizenship Survey, ICCS 2016.

[!\[\]\(a870788d6ed9b8fd294b7654a8c8526b_img.jpg\) **Actief burgerschap, wereldburgerschap, duurzaam burgerschap ... Er zijn tal van definities over burgerschap te vinden. Burgerschap lijkt daardoor wel een moeilijke te definiëren begrip of een containerbegrip te worden. Hoe zie jij burgerschap binnen het wetenschappelijke discours?**](#)

Het klopt dat er heel wat verschillende definities voor het thema burgerschap gangbaar zijn. Daarom hebben we binnen het onderzoek ook zelf een eigen definitie opgesteld. Die definitie vertrekt vanuit actief en democratisch, betrokken burgerschap en ziet burgerschap op school als het bijbrengen van kennis, vaardigheden en attitudes. Burgerschapsvorming krijgt in die opvatting een duidelijk democratische invulling. Burgerschap reikt dan kennis aan met betrekking tot zowel sociale, politieke en burgerlijke instellingen als tot de rechten en plichten van een burger. Naast kennis staan democratische vaardigheden centraal, zoals kritisch denken en respectvol leren argumenteren in een discussie. Daarnaast stimuleert burgerschap op school de vorming van democratische attitudes, zoals politiek vertrouwen, politieke tolerantie en een politiek zelfbeeld. Burgerschap bevordert ook de betrokkenheid bij thema's als duurzame ontwikkeling en het concreet leren participeren aan het schoolleven en de lokale gemeenschap. ►

🗨️ *Het onderzoek was een internationaal onderzoek en de resultaten tonen aan dat Vlaamse scholen bij de hekkensluiters horen als het om participatie op school gaat. Wil dat zeggen dat er nog veel werk aan de winkel is op het vlak van burgerschap in Vlaanderen?*

De studie toont inderdaad aan dat er in Vlaanderen nog een aanzienlijke verbetering mogelijk is. Vooral op het vlak van de inzet op en het aanleren van participatieve vaardigheden. Wanneer we kijken naar participatie op school scoren Vlaamse jongeren erg laag in een internationale vergelijking met drieëntwintig andere landen. Terwijl er nog middelmatige scores te vinden zijn bij de deelname aan individuele milieuprojecten op school en aan leerlingengraden, scoren Vlaamse leerlingen enorm laag op hun betrokkenheid bij inhoudelijke discussies of actieve debatten op school. Formeel zijn er dus wel participatiekanalen, maar die zetten zich niet om in een inhoudelijke betrokkenheid en activiteiten blijven te vaak eenmalig, zonder echte verankering in het DNA van de scholen. We zien dat bovendien niet enkel op het niveau van de leerlingen, maar ook de leraren geven aan dat ze weinig ruimte ervaren om actieve en participatieve initiatieven uit te rollen. De directeursbevraging van het onderzoek toont aan dat zowel de Vlaamse leraren als leerlingen minder verbondenheid rapporteren met hun school.

Toch wijst onze studie ook op verscheidene positieve uitkomsten. Zo zijn Vlaamse jongeren eerder goede middenmoters op het vlak van democratische kennis en stellen we betere scores vast op het vlak van tolerantie-attitudes, wanneer we een vergelijking maken met eerdere onderzoeksresultaten uit 2009. Dat zijn enkele lichtpuntjes die we, spijtig genoeg, opnieuw moeten nuanceren door te verwijzen naar de grote ongelijkheid die kenmerkend is voor Vlaanderen. Gemiddeld behalen Vlaamse jongeren hogere scores op een politieke kennistest, maar er is een grote kloof tussen de A- en de B-stroom zichtbaar. Ook daar, waar we beter scoren, is er dus binnen, en rekening houdend met, de verschillende onderwijsvormen nog een ruime groeimarge op het vlak van hoe we burgerschapsvorming organiseren.

🗨️ *Wat is volgens jou de ideale manier om burgerschap op school te implementeren?*

Meer aandacht voor burgerschap op school is al een belangrijke stap. Een vak als Mens & samenleving, waarin ruimte is voor burgerschap, kan daartoe bijdragen. Het is ook belangrijk dat burgerschap niet enkel gedragen wordt door enkele leraren. Gedragenheid door de hele school en een verankering in het DNA van de school zijn zeker nodig. Leerlingen moeten burgerschap op school kunnen ervaren en beleven en dat doe je niet door het enkel te isoleren in een vak. Pas door leerlingen verantwoordelijkheid en betrokkenheid te laten ervaren op school, wordt er gewerkt aan burgerschap.

Britt De Wolf en Leen Adriaenssen zijn twee leraren geschiedenis, verantwoordelijk voor het vak burgerschap in de derde graad van de Vrije Sint-Lambertusscholen van Westerlo.

🗨️ *Jullie zijn sinds vorig schooljaar gestart met een vak burgerschap in de Vrije Sint-Lambertusscholen van Westerlo. Hoe zijn jullie te werk gegaan bij het bepalen van de inhoud van het vak?*

Aan de ene kant kun je burgerschap zien als een ruim begrip. Er zijn heel veel inhoudelijke keuzes die gemaakt kunnen worden. Wij kozen ervoor om in het eerste trimester te vertrekken vanuit het 'ik', de opvattingen en waarden van de leerlingen zelf. In het tweede trimester is er een verruiming naar 'mijn omgeving', om in het derde trimester te komen tot 'onze samenleving'. Aan de andere kant bekijkt men burgerschap vaak te beperkt als *kennis over* de maatschappij.

Met ons vak willen we eveneens nadruk leggen op hoofd, hart én handen en hoe die met elkaar te verbinden. We laten leerlingen dingen doen en ervaren, en tonen dat kennis maar één van de aspecten is die we willen bijbrengen. Inhoudelijk geven we de leerlingen veel vrijheid. Bij de start van het schooljaar leggen we bijvoorbeeld het metroplan van Kleur Bekennen voor aan de leerlingen. De metrokaart toont wereldburgerschapsthema's en hun verbondenheid met elkaar. Met de gekozen thema's gaan we vervolgens verder aan de slag. Vorig jaar zetten we onder het thema 'feest' bijvoorbeeld een inzamelactie op in onze school en brachten we met kerst een bezoek aan Poverello in Leuven om de ingezamelde producten te overhandigen. Tijdens dat bezoek gaven de leerlingen ook zelfgemaakte wenskaarten met een persoonlijke boodschap af aan mensen die tijdens de feestdagen alleen zijn. Bij dat soort projecten zie je dat het hart en de handen centraal staan. Leerlingen ervaren dat burgerschap ook een engagement is. Het is ongelooflijk te zien hoeveel de leerlingen daaruit leren. Zulke projecten laten je niet onberoerd, ook als leraar leer je ongelooflijk veel uit die ervaringen.

Q Jullie kiezen ervoor om burgerschap vorm te geven binnen een vak. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat burgerschap in de meeste Vlaamse scholen maar in beperkte mate verankerd is. Hoe reageerden de collega-vakleerkrachten vorig schooljaar op dit nieuwe vak? Is er tijdens dit tweede schooljaar op dat vlak sprake van een evolutie?

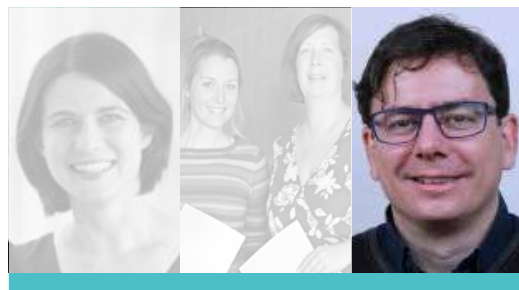
De 'samenwerking' van het vak burgerschap met de andere vakken was aanvankelijk enorm moeilijk. Veel leraren zagen inhouden en verbanden met hun eigen vak, maar benoemden dat in eerste instantie eerder als een bedreiging. 'Wij doen dat al! Waarom nemen jullie dat nog op binnen het vak burgerschap?' Gelukkig was er gelijklopend een begeleidingstraject van en met UCLL. Daarnaast hebben we met verbindende communicatie bruggen kunnen slaan. Vandaag, tijdens ons tweede schooljaar met het vak burgerschap, groeien er spontaan fantastisch mooie samenwerkingen. Het vak burgerschap wordt ondertussen niet meer als een bedreiging gezien, maar als een kans om elkaar te versterken en samen te ►

werken. Voor het project Blijde Zwerfkeien - een eigen vertaling van het Amerikaanse Word Rocks Project - verwerkten leerlingen tijdens de lessen PO boodschappen op stenen. Een andere samenwerking betreft de boeken van Bleri Leshi, die besproken worden tijdens de lessen Nederlands. En voor de organisatie van een grootse wereldmarkt werken we samen met de leraren voeding. Dankzij die samenwerking bereiken we mooie resultaten en kunnen we binnen het vak burgerschap de klemtoon leggen op reflectie. Zoals we al aangaven, is het niet enkel belangrijk dat leerlingen leren over burgerschap, maar ook burgerschap kunnen ervaren, voelen en zelf toepassen.

🌀 Vandaag bestaat de les burgerschap in jullie school al anderhalf schooljaar. Welke tips of goede raad kunnen jullie geven voor een goede les over burgerschap?

Het allerbelangrijkste is volgens ons de vrijheid die we zelf op school krijgen en de vrijheid die we kunnen geven aan de leerlingen. Door leerlingen vrijheid te geven, geven we hun ook verantwoordelijkheid en krijgen ze kansen om zich echt te engageren. Zelf zijn we ook blij dat we veel vrijheid en vertrouwen krijgen van onze directie. Op die manier durven we nieuwe dingen uit te proberen tijdens het vak burgerschap. Burgerschap is een kwetsbaar thema, een thema dat je kan raken. Niet alleen de leerlingen zelf, maar zelfs wij als leraar leren enorm veel bij tijdens het uitwerken van dit vak en uit de ervaringen die we samen met de leerlingen opdoen. Daarom is het ook fijn dat we dit vak samen mogen organiseren. Het is een vorm van co-teaching: we geven samen les aan twee lesgroepen (dertig of meer leerlingen) in een aangepast en groot lokaal. Samen denken en doen, elkaar inspireren en stimuleren ... het maakt voor ons een levensgroot verschil. Bovendien maakt die samenwerking het gemakkelijker om nieuwe dingen uit te proberen en een uitdagend project aan te vatten. Daarnaast leggen we sterk de klemtoon op activerende werkvormen en een goede reflectie. Tijdens het project Blijde Zwerfkeien bespreken we bijvoorbeeld samen de impact die een warme boodschap op een toevallige voorbijganger kan hebben. Na een stiltewandeling door de natuur laten we leerlingen reflecteren over wat zo een stil-

tewandeling met hen doet. Je staat ervan versted hoe veel thema's we bespreekbaar kunnen maken binnen het vak en wat voor mooie zaken er tijdens de lessen naar boven kunnen komen.

Tom Uytterhoeven is projectleider van het implementatieproject burgerschap in een katholieke dialoogschool van de Dienst Identiteit & kwaliteit.

🌀 Heeft burgerschap geen neoliberale bijklank? Hoe verhoudt de katholieke dialoogschool zich tot het thema?

Wanneer we burgerschap in katholieke scholen bespreekbaar willen maken, kiezen we er inderdaad voor om scholen de vrijheid te bieden om vanuit hun schooleigen opvoedingsproject eigen keuzes te maken rond burgerschapsvorming. Die vrijheid geven we verder invulling door vanuit het perspectief van de katholieke dialoogschool te kiezen voor 'geïnspireerd en inspirerend burgerschap'. Daarmee willen we ten eerste het belang van de katholieke inspiratie van onze scholen voor de vorming van onze leerlingen benadrukken. Ten tweede willen we daarmee ook aangeven hoe belangrijk het voor kinderen en jongeren is om in dialoog te gaan met hun eigen inspiratiebronnen en over elkaars inspiratiebronnen. Inspiratiebronnen zijn bijvoorbeeld religie of levensbeschouwing, of mensen in wie leerlingen een rolmodel zien. We willen dat burgerschap niet alleen gaat over wat mensen gemeenschappelijk (moeten) hebben om samen te (kunnen) leven, we willen dat burgerschap ook gaat over leren een samenleving te vormen waarin iedereen zichzelf kan zijn en

dus ook kan en mag verschillen van anderen. Dat houdt dus mee in dat kinderen en jongeren moeten leren met elkaar in dialoog te gaan over die verschillen. 'Geïnspireerd burgerschap' betekent in essentie dat kinderen en jongeren door de katholieke inspiratie van de school uitgenodigd worden om vanuit hun eigen persoonlijke inspiratie engagement en verantwoordelijkheid als burgers op zich te nemen. Hoewel volgzame en gehoorzame burgers beslist goede burgers kunnen zijn, verwachten we dat katholieke scholen kinderen en jongeren kunnen inspireren om ook kritisch te zijn en zaken fundamenteel ter discussie te stellen om ze te kunnen verbeteren. In de woorden van het congres: we verwachten dat kinderen en jongeren genereuze ambities koesteren voor de wereld van morgen.

Jij bent projectleider van een project dat burgerschap implementeert in het katholiek onderwijs. Kun je kort vertellen wat dat project beoogt?

Onderzoek wijst uit dat er vandaag de dag veel nood is aan meer burgerschapsvorming op school. Desondanks geven scholen aan dat het niet altijd evident is om aan de slag te gaan met activerende werkvormen en reflectie-instrumenten. Met ons project willen we scholen ondersteunen bij het vormgeven van burgerschap.

Met het burgerschapsproject willen we drie grote resultaten bereiken.

- We willen scholen begeleiden in hun zoektocht naar kwalitatieve ondersteuning die aansluit bij de eigen noden en het eigen pedagogische project. We willen fungeren als makelaar naar andere organisaties en mooie praktijkvoorbeelden breder bekendmaken. Waar nodig ontwikkelen we zelf ondersteunende materialen. Zo ontwikkelen we bijvoorbeeld een diversiteitstool waarmee scholen aan de slag kunnen gaan en een reflectietool die nu al gebruikt wordt bij 'community service learning'-projecten.
- Met ons project willen we scholen tonen hoe burgerschap in de nieuwe leerplannen voor het secundair onderwijs verweven zal wor-

den en hoe burgerschap al verankerd is in *Zin in leren! Zin in leven!*. Daarvoor werken we samen met leerplanontwikkelaars van Katholiek Onderwijs Vlaanderen.

- We willen scholen ook helpen met het evalueren van burgerschap op school. Burgerschap zit idealiter niet in een vak, maar in het DNA van een school. Om binnen de kwaliteitsontwikkeling van een school voldoende aandacht te hebben voor persoonsvorming en burgerschap, ontwikkelen we verschillende feedbackinstrumenten. Die instrumenten geven de school informatie over de eigen werking. Zo ontwikkelen we bijvoorbeeld instrumenten die je zicht geven op de verschillende visies op onderwijs in het leraarteam, gestandaardiseerde leerlingproeven, vragenlijsten voor leerlingen over het schoolklimaat ...

Wat zijn de toekomstplannen?

Eerst zullen we proeftuinscholen rond ons verzamelen die tussentijds feedback kunnen geven op de methodieken en instrumenten die nu volop ontwikkeld worden. Zowel dit schooljaar als volgend schooljaar zullen we dus veel materialen ontwikkelen. Daarna stellen we alles ter beschikking van alle scholen van onze netwerkorganisatie. Scholen die meer willen weten over de projectwerking rond burgerschapsvorming, hun eigen initiatieven rond burgerschapsvorming met ons willen delen of die geïnteresseerd zijn om actief als proeftuinschool mee te werken tijdens de volgende fases van het project, mogen steeds contact met ons opnemen.

EEN NIEUWE GENERATIE LEERPLANNEN: HEFBOOM VOOR KWALITEITS- EN IDENTITEITSONTWIKKELING

Op 1 september 2019 start de modernisering secundair onderwijs met een nieuwe generatie leerplannen. Net zoals in het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!* van het basisonderwijs zijn de nieuwe leerplannen secundair onderwijs ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool: ze beogen de ontplooiing van de volledige persoon, hebben betrekking op het geheel van vorming en nemen daarin ook kritisch-constructief de verwachtingen van de samenleving op (nieuwe eindtermen eerste graad).

Het leerplanconcept so: vijf uitgangspunten

De nieuwe leerplannen vertrekken vanuit de visie op vorming in de katholieke dialoogschool (wegwijzers van hoop) en stellen de scholen in staat om optimaal aan te sluiten bij het eigen **pedagogische project** en hun visie op onderwijs (evaluatiebeleid, zorgbeleid ...).

De nieuwe leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het referentiekader voor Onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt voor de implementatie van de leerplannen.

De nieuwe leerplannen versterken de **getrapte studiekeuze**. Sober en helder geformuleerde leerplandoelen geven aan wat de basis is voor alle leerlingen. Verdiepende leerplandoelen versterken het observeren en oriënteren van leerlingen naar een bepaalde finaliteit in de tweede graad; verbredende wenken versterken het observeren en oriënteren naar een bepaald domein of een specifieke studierichting in de tweede graad.

De nieuwe leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school. Ze reiken een beperkt aantal

wenken aan (zoals suggesties voor een zinvolle didactische aanpak of een afbakening van de leerstof) en bieden voldoende ruimte voor eigen keuzes van leraren, lerarenteams of scholen.

De nieuwe leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming van leerlingen. Ze hanteren een gelijkgerichte terminologie met respect voor de eigenheid van elk vak. De samenhang betreft zowel de verticale (de opbouw van het curriculum) als de horizontale samenhang die geldt tussen het geheel van de vakken van een bepaalde studierichting.

In wat volgt, gaan we dieper in op een aantal uitgangspunten.

Leerplannen als anker voor een nieuwe generatie

Vorming in een katholieke dialoogschool gebeurt vanuit een rijke levensbeschouwelijk-pedagogische traditie, waarbij waardevolle inzichten en idealen tussen generaties doorgegeven worden, in dialoog met de samenleving van vandaag en morgen. Zo inspireert de school jonge mensen in hun groei naar volwassenheid in een steeds complexere wereld. Wegwijzers verbinden de vormingsopdracht van een school met haar bijbels-christelijke inspiratie. Zij tonen de school, leraren en leerlingen een weg om hun pedagogische idealen te realiseren.

De leerplannen fungeren daarbij als anker. Ze ontsluiten de wereld en verankeren de leraar in de wereld. Wegwijzers maken duidelijk hoe het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!* en de leerplannen secundair onderwijs die nieuwe vorming funderen.

Gastvrijheid zet scholen aan om elke leerling, wie hij ook is, waar hij ook vandaan komt, kwalitatief en uitdagend te vormen binnen het brede spectrum van mens en levensbeschouwing, wetenschap en cultuur. Ze maakt het leerplan tot een voorbode van een verdraagzame en meer gastvrije wereld: leerlingen leren verder kijken dan de kleine wereld, het land, de cultuur, de levensbeschouwing of levenswijze waarin zij geboren werden.

Uniciteit in verbondenheid focust op het moeilijke evenwicht tussen het waarderen van de uniciteit van elke leerling en de verbondenheid met de ►

klas, de school en de samenleving. Door dezelfde dingen te leren, worden leerlingen met elkaar verbonden. Uniciteit benadrukt dat in een groep, een school, een klas elke leerling op een unieke manier denkt, voelt en leert. Het leerplan biedt voldoende ruimte voor differentiatie en eigen keuzes. Het vergt een bijzondere finesse om oog voor uniciteit in een stevige verbondenheid te realiseren.

Kwetsbaarheid en belofte vormt het pedagogisch uitgangspunt van alle leerplannen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Omdat jonge mensen kwetsbaar en onvolkomen zijn, zijn groei en ontwikkeling nodig. Omdat ze ook beloftevol zijn, zijn groei en ontwikkeling mogelijk. In de realisatie van het leerplan vraagt het van leraren dat ze respecteren wat (nog) niet is of kan. Dat is geen pleidooi om de lat laag te leggen, maar wel om niet te snel definitief te oordelen.

Werken vanuit **duurzaamheid** legt sterk de nadruk op de intrinsieke verbondenheid van alle dingen en mensen en biedt mogelijkheden tot dwarsverbanden tussen leerplannen; het gaat over die éne wereld. De wegwijzer biedt ook kansen om leerplannen op het gezamenlijke te richten: het behoud en de verbetering van een duurzame wereld.

Rechtvaardigheid prikkelt leerlingen om na te denken over hoe ze in de eigen wereld en in de samenleving kunnen werken aan een rechtvaardiger bestaan. Maar het perspectief op rechtvaardigheid zit ook verweven in alle vormingscomponenten van het secundair onderwijs.

In alle leerplannen voor de nieuwe generatie krijgt de leraar de tijd en de ruimte om het geleerde te koesteren en er een unieke betekenis aan te geven. De leerling krijgt de kans om zich nieuwe werelden te verbeelden waar hij intens

van kan genieten. **Verbeelding** heeft oog voor wat niet onmiddellijk nuttig is en geeft zuurstof om buiten de lijntjes te kleuren. Ze laat zien dat vorming niet maakbaar, niet programmeerbaar is. Ze geeft ruimte voor vernieuwende oplossingen voor de problemen die de huidige generatie niet opgelost heeft. **Generositeit** zegt iets over de manier waarop de leraar zijn leraarschap beleeft. Generositeit is een andere naam voor een liefde die alles te geven heeft en niets anders kan doen dan doorgeven. De liefde om leraar te mogen zijn, om voor jonge mensen de wereld te ontsluiten, om aan het leren traagheid te verlenen.

Het gemeenschappelijk funderend leerplan wordt geïnspireerd door keuzes van de school en wil inspirerend zijn voor leerlingen om betekenis te geven aan hun leren en leven.

Samenhang in de eerste graad

In alle leerplannen staat de vorming van de leerling centraal: elke leerling heeft recht op een brede en ambitieuze vorming. Het 'iets' van die vorming wordt beschreven in samenhangende vormingscomponenten: levensbeschouwelijke vorming, culturele vorming, economische vorming, lichamelijke vorming, maatschappelijke en historische vorming, natuurwetenschappelijke en technische vorming, sociale vorming, talige vorming en wiskundige vorming. Vanuit de integratie van diverse vormingscomponenten in één vak ontstaan krachtlijnen die de essentie van elk leerplan van de algemene vorming uitmaken.

In het vak Frans ligt de nadruk op talige vorming, maar ook culturele en sociale vorming komen aan bod. Uit het samenspel van die vormingscomponenten ontstaan de krachtlijnen van het vak: openstaan voor de veelzijdige wereld en zich verplaatsen in de ander; functioneel communiceren in respectvolle interactie met anderen; gepaste talige bouwstenen gebruiken; van taal genieten, de beeldende kracht van taal en literatuur beleven en er creatief mee omgaan.

Terwijl de vakleerplannen zich eerder richten op de vorming van de persoon van de leerling, focust het gemeenschappelijk funderend leerplan zich op de vorming van elke leerling tot persoon. Het wordt geïnspireerd door keuzes die een school maakt vanuit haar eigen pedagogisch project. Het wil ook inspirerend zijn voor leerlingen in de hoop dat vorming hen op weg zet om betekenis te geven aan hun leren en leven.

Het gemeenschappelijk funderend leerplan beschrijft de voorwaarden om tot die vorming te komen. Het geldt als onderbouw en fundament voor alle vakken. De doelen ervan gelden voor

alle vakken, maar kunnen in bepaalde vakken uitdrukkelijker gerealiseerd worden. Doelen van vakleerplannen kunnen doelen van het funderend leerplan contextualiseren, concretiseren en verdiepen. Het opnemen van een doel in een bepaald vak betekent niet dat het niet meer funderend zou kunnen zijn voor alle andere vakken. Tussen doelen van het funderend leerplan en van de vakleerplannen bestaat geen of-of, maar een en-en-relatie.

Vanuit de eigen visie op vorming bepaalt de school welke leerplandoelen via welke vakken, leraren of projecten gerealiseerd worden.

De realisatie van het leerplandoel "De leerlingen gebruiken (sociale) media en internet op een door-dachte en zorgzame manier" veronderstelt onder meer dat leerlingen inzicht hebben in privacyregels en principes van auteurs- en portretrecht. Dat kan aangeleerd worden in de vakken Mens & samenleving, Maatschappelijke vorming, Nederlands, maar ook in andere vakken of een project ICT. Voor de realisatie van het leerplandoel is dat inzicht echter niet voldoende, maar is het ook belangrijk dat een doordacht en zorgzaam gebruik van media op schoolniveau in diverse vakken aan bod kan komen.

Zin in leren! Zin in leven! focust op de verbinding tussen persoonsgebonden en cultuurgebonden ontwikkeling van de leerling. Het gemeenschappelijk funderend leerplan, waar de vorming van de leerling tot persoon centraal staat, brengt op een analoge manier persoonsgebonden en cultuurgebonden dimensies van vorming samen. In de verwoording van de doelen is bewust gestreefd naar continuïteit met het leerplan van het basisonderwijs.

Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De vrijheid die de leraar krijgt om met het leerplan te werken, vraagt een grote professionaliteit. Professionaliteit vergt meesterschap. De leraar is dus een meester in zijn vak; hij beheerst de inhouden die hij onderwijst. Een diep gevoel van verantwoordelijkheid en de overtuiging dat elke leerling het recht heeft om op een goede manier gevormd te worden, liggen aan de basis van zijn professionele activiteit.

Vorming is voor die leraar nooit te reduceren tot een cognitieve overdracht van inhouden. Vorming beroert hem in die mate dat hij voor iedere leerling de juiste woorden zoekt om de wereld te ontsluiten. De leraar introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt en hij probeert hen ook vriend van die wereld te laten worden. Hij zorgt ervoor dat leerlingen gegrepen kunnen worden door de cultuur van het Frans of het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.

Zowel de opbouw van het leerplan als de inhoud van de leerplandoelen laten voldoende ruimte aan de leraar en het lerarenteam om eigen keuzes te maken.

Zowel de opbouw van het leerplan als de inhoud van de leerplandoelen laten voldoende ruimte aan leraren(teams) om eigen keuzes te maken. De leerplandoelen zijn niet chronologisch of hiërarchisch geordend. Vanuit het pedagogisch project van de school, vanuit zijn passie, expertise en creativiteit, rekening houdend met (de beginsituatie van) de klasgroep kan de leraar eigen accenten leggen en differentiëren. Hij kiest welke

leerplandoelen hij op welke manier samenneemt bij het uitwerken van lessen, thema's of projecten.

Leraren(teams) hebben alle vrijheid om langere leerlijnen op te bouwen en in te zetten op de spiraalsgewijze aanpak van bepaalde leerplandoelen. Ze bepalen zelf welke inhoudelijke contexten ze laten spelen, welke didactische werkvormen ze hanteren.

De opbouw van het leerplan Mens & samenleving nodigt uit tot een interdisciplinaire aanpak tussen leerinhouden van financieel-economische en sociaal-maatschappelijke aard.

De leraar Mens & samenleving kan leerplandoelen met betrekking tot budgettaire keuzes, aankoopgedrag en het inzicht in gecreëerde behoeften koppelen aan het onderscheid tussen rationele, emotionele en intuïtieve keuzes, of de keuzes die je kunt maken met het oog op het opbouwen, onderhouden of versterken van een gezonde levensstijl. Hij kan het mechanisme van groepsdruk illustreren vanuit een relatie met pest- en uitsluitingsgedrag, maar ook focussen op de positieve gevolgen van groepsdruk, zoals elkaar ondersteunen bij het samenwerken en samenleven of bij het maken van gezonde keuzes met betrekking op voeding of bewegen.

De leerplandoelen zijn sober en helder geformuleerd met een duidelijk beheersingsniveau dat we willen bereiken voor alle leerlingen. Waar relevant voegen we een afbakening toe die aangeeft wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Leraren(teams) kunnen kiezen voor een of meer verdiepende doelen of voor verbreding met het oog op de observatie en oriëntatie van leerlingen.

Waar relevant geven de leerplannen expliciet de samenhang met andere vakken aan. Zo geven we het overleg in lerarenteams alle kansen. We faciliteren en stimuleren leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren. Een verwijzing van de ene vakleraar naar de lessen van een collega laat leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

Hefboom voor kwaliteits- en identiteitsontwikkeling

De start van de modernisering so impliceert dat scholen keuzes maken op het vlak van structuur en organisatie van hun school, het aanbod

van basisopties, de lessentabel, de invulling van de lessen differentiatie ... Ook vakgroepen en individuele leraren zullen keuzes maken bij de implementatie van de nieuwe leerplannen: de integratie van leerplandoelen uit het funderend leerplan in het eigen vak, het afstemmen van de leerplandoelen op de beginsituatie van de leerlingen, het inzetten op een of meer verdiepende doelen op vakgroepniveau, doelgerichte evaluatie ... Zo kan de start van de modernisering so voor de school ook de aanleiding zijn om haar eigen identiteit(sontwikkeling) en haar visie op onderwijs en kwaliteit(sontwikkeling) te bevragen.

De start van de modernisering so kan voor de school ook de aanleiding zijn om haar eigen identiteit(sontwikkeling) en visie op onderwijs en kwaliteit(sontwikkeling) te bevragen.

Om dat keuzeproces te faciliteren, werd de leidraad so ontwikkeld. Die wil in de eerste plaats inspiratiebron zijn voor de kwaliteit van de onderwijskundige, pedagogische keuzes die een school maakt met het oog op een goede vorming van leerlingen in een observerende en oriënterende eerste graad. Dergelijke keuzes

interfereren evenwel met andere beleidsdomeinen, zoals personeelsbeleid, professionaliseringsbeleid, financieel en materieel beleid, infrastructureel en preventiebeleid. Beleidskeuzes in die domeinen scheppen vaak mogelijkheden voor het pedagogische beleid en vice versa.

De keuze voor een interdisciplinair vak Natuur, ruimte en techniek of een vakgerichte benadering door middel van de vakken Aardrijkskunde, Natuurwetenschappen en Techniek zullen leraren, vakgroepen en scholen maken op basis van een aantal overwegingen van organisatorische, infrastructurele en pedagogisch-didactische aard: de expertise van de leraar of het lerarenteam, de ruimte voor overleg en onderlinge afstemming, het draagvlak binnen de school, de beschikbare infrastructuur ...

Op basis van haar visie en pedagogische project bepaalt de school welke keuzes zij maakt en hoe de contouren van het nieuwe secundair onderwijs vorm krijgen. De leidraad is opgebouwd uit een aantal vragen opgehangen aan vijf focussen voor de eerste graad: de overgang basisonderwijs-eerste graad, brede algemene vorming voor alle leerlingen, differentiatie, observatie en oriëntatie, en evaluatie en studiebeheerkrachtiging.

Om het keuzeproces kwaliteitsvol te laten verlopen kan het schoolteam de vijf kwaliteitsvragen beantwoorden: doen we de goede dingen? Doen we de dingen op een goede manier? Hoe weten we dat? Vinden anderen dat ook? Welke acties ondernemen we om de kwaliteit van ons onderwijs continu te verankeren en te verzekeren? Als scholen dat keuzeproces doorlopen, komt automatisch ook een aantal kwaliteitsverwachtingen uit het referentiekader voor Onder-

wijskwaliteit (ROK) in beeld. Door die tijdens het keuzeproces te expliciteren, bereiden scholen zich voor op een externe kijk op de eigen onderwijskwaliteit. De leidraad so reikt de school ook een digitale tool aan om dat proces vorm te geven en de gekozen prioriteiten ook in leer- en jaarplannen te expliciteren.

Zo gaat een weloverwogen en kwaliteitsvolle implementatie van de nieuwe leerplannen so hand in hand met de ontwikkeling van onderwijskwaliteit en de eigen identiteit. ◀◀

Cindy Lammens
cindy.lammens@katholiekonderwijs.vlaanderen
Teamverantwoordelijke secundair onderwijs
Dienst Curriculum & vorming

Carl Snoecx
carl.snoecx@katholiekonderwijs.vlaanderen
Medewerker team secundair onderwijs Dienst
Curriculum & vorming

GELOVEN VANDAAG

Gevers

'Jürgen, met welk woord zou je de boodschap van het evangelie kunnen samenvatten en je mag het woord 'liefde' niet gebruiken?'" Ik zat in een kring van kameraden. Liefde vonden ze te soft, zeiden ze me, vandaar de restrictie. Nou, dat was even nadenken. Het woord 'geven' schoot me te binnen. En het bleef binnen zitten: de hele week die volgde op die ontmoeting liet het me niet los.

**Christenen zijn gevers.
Ze hebben aandacht voor
wat medemensen nodig
hebben en verlangen.**

Wanneer ik in die week de proef op de som nam en het evangelie eens herlas vanuit dat sleutelwoord, dan stond ik er zelf over verbaasd hoe vaak het daar inderdaad te doen is over geven. Wat daarbij dan opvalt, is dat geven vaak overvloedig is. Zo begon de broodvermenigvuldiging met enkele broden en vissen, maar precies in het geven werd de honger van een massa gestild. Dat houdt verband met het duo van geven en delen. En van breken, zoals op het laatste avondmaal bleek toen Jezus niet enkel brood gaf, maar ook zichzelf: 'dit is mijn lichaam: gebroken, gedeeld, gegeven voor jullie'. Aan het kruis brak hij uiteindelijk zelf, om daarna op te staan uit de dood en aan zijn apostelen vrede te geven: 'vrede zij u'.

Het verhaal van en over Jezus gaat over geven, elkaar vergeven (maar liefst tot zevenmaal zeventig maal) en zichzelf weggeven. In navolging van Jezus willen christenen het beste van zichzelf geven, mede in Gods naam. Christenen zijn gevers. Ze hebben aandacht voor wat medemensen nodig hebben en verlangen. Niet vrijblijvend, maar om vrijgevig te kunnen zijn. De werken van barmhartigheid draaien allemaal rond geven: voedsel, onderdak, kledij, nabijheid, een rustplaats.

De ambitie van christenen is om een zo goed mogelijke gever te zijn. Goed in de ogen van God. Het is de enige manier om aan zijn Rijk mee te bouwen hier op aarde. En dan kan het niet anders om dat ene andere woord opnieuw te doen klinken, want daar draait het rond: liefde. Zonder liefde kun je niet ambitieus genereus zijn of genereus ambitieus. Liefde geeft het geven kracht en smaak, duurzaamheid en betekenis. En dat is verre van soft!

**Zonder liefde kun je niet
ambitieuw genereus zijn of
genereus ambitieus.**

Jürgen Mettepenningen
Bisschoppelijk afgevaardigde Onderwijs
aartsbisdom Mechelen-Brussel
jurgen.mettepenningen@katholiekonderwijs.vlaanderen

IN DIALOG is het tijdschrift van Katholiek Onderwijs Vlaanderen en verschijnt vijf keer per jaar • Redactieadres: Guimardstraat 1, 1040 Brussel, indialoog@katholiekonderwijs.vlaanderen • Verantwoordelijke uitgever:

Lieven Boeve, directeur-generaal • Redactieraad: Guido François (a.i.), Henk de Baene, Jürgen Grosemans, Rita Herdies, Marleen Lippens, Isabelle Buyse, Marleen Decuyper, Lien De Feyter, Jan-Baptist De Smet, Tom Uytterhoeven, Wilfried Van Rompaey, Ton van Weel •

Abonnementen: **IN DIALOG** is gratis voor de scholen en schoolbesturen aangesloten bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Leden betalen voor een bijkomend abonnement 15 euro per jaar. Voor niet-leden kost het abonnement 25 euro. Abonnementen kunnen aangevraagd worden door een e-mail te sturen naar indialoog@katholiekonderwijs.vlaanderen •

IN DIALOG wordt gedrukt op chloorvrij gebleekt papier vervaardigd uit 100% gerecycleerde, FSC-gecertificeerde vezels.

www.twitter.com/KathOndVla

www.facebook.com/KatholiekOnderwijsVlaanderen

